

บทที่ ๔ กรรมธรรม์ประกันภัย

มาตรา ๘๖๗ วรรค ๒ บัญญัติว่า “ให้ส่งมอบกรรมธรรม์ประกันภัย อันมีเนื้อความต้องตามสัญญาที่ผู้เอาประกันภัยฉบับหนึ่ง”

กรรมธรรม์ประกันภัยอาจแยกพิจารณาเป็นข้อ ๆ ดังนี้

- (๑) ลักษณะของกรรมธรรม์ประกันภัย
- (๒) กรณีผู้รับประกันภัยไม่ออกกรรมธรรม์ประกันภัยให้ผู้เอาประกันภัย
- (๓) กรณีกรรมธรรม์ประกันภัยมีข้อความไม่ครบตามสัญญาประกันภัย
- (๔) รายละเอียดในกรรมธรรม์ประกันภัย
- (๕) หลักการตีความในกรรมธรรม์ประกันภัย
- (๖) เงื่อนไขในกรรมธรรม์ประกันภัย

๑. ลักษณะของกรรมธรรม์ประกันภัย

กรรมธรรม์ประกันภัยคืออะไร กรรมธรรม์ประกันภัยไม่ใช่สัญญาประกันภัย แต่เป็นเอกสารที่ผู้รับประกันภัยจัดทำและต้องส่งมอบให้ผู้เอาประกันภัย (มาตรา ๘๖๗) กรรมธรรม์ประกันภัยแม้จะไม่ใช่สัญญาประกันภัยเพราะสัญญาประกันภัยไม่จำเป็นต้องทำเป็นหนังสือ เพียงแต่ตกลงกันด้วยวาจาที่มีคำเสนอคำสนองตรงกันก็เกิดเป็นสัญญาขึ้นแล้ว (มาตรา ๘๖๗) แต่กรรมธรรม์ประกันภัยก็ต้องมีเนื้อความตามสัญญาประกันภัย

กรรมธรรม์ประกันภัยเกิดขึ้นเมื่อได้มีสัญญาประกันภัยแล้ว และกรรมธรรม์ประกันภัยต้องลงลายมือชื่อของผู้รับประกันภัย (มาตรา ๘๖๗ วรรค ๓) ดังนั้นจึงใช้เป็นหลักฐานในการฟ้องบังคับคดีเอาจากผู้รับประกันภัยได้ และถึงแม้ในกรรมธรรม์ประกันภัยจะมีรายการชื่อหรือยี่ห้อผู้เอาประกันภัย (มาตรา ๘๖๗ (๔)) แต่ก็ไม่ได้บังคับว่าผู้เอาประกันภัยต้องลงลายมือชื่อด้วย จึงไม่อาจใช้เป็นหลักฐานในการฟ้องร้องบังคับคดีกับผู้เอาประกันภัยได้

๒. กรณีผู้รับประกันภัยไม่ออกกรมธรรม์ประกันภัยให้ผู้เอาประกันภัย

การที่ผู้รับประกันภัยต้องจัดทำกรมธรรม์ประกันภัยและต้องส่งมอบให้แก่ผู้เอาประกันภัยนั้น ถือเป็นหน้าที่ของผู้รับประกันภัยที่จะต้องปฏิบัติชำระหนี้ตามกฎหมาย ดังนั้นผู้รับประกันภัยไม่ปฏิบัติตามถือว่าตกเป็นฝ่ายผิดสัญญา ผู้เอาประกันภัยต้องฟ้องร้องบังคับให้ผู้รับประกันภัยรับผิดชอบในการไม่ส่งมอบกรมธรรม์ประกันภัย ซึ่งผู้เอาประกันภัยจะฟ้องร้องได้ก็ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ (มาตรา ๘๖๗ วรรค ๑) ถ้าไม่มีกรมธรรม์ประกันภัยลงลายมือชื่อผู้รับประกันภัย ผู้เอาประกันภัยก็อาจจะต้องหาหลักฐานเป็นหนังสืออย่างอื่นมาใช้เป็นหลักฐานในการฟ้องร้องคดี เช่น ใบรับชั่วคราว ฯลฯ

เมื่อผู้รับประกันภัยไม่ออกกรมธรรม์ประกันภัย ให้นำวิธีการบังคับในเรื่องการไม่ชำระหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะหนี้มาบังคับ เช่น เจ้าหนี้ร้องขอต่อศาลบังคับให้ออกกรมธรรม์ให้เจ้าหนี้เรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายเมื่อลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ (มาตรา ๒๐๓ ถึงมาตรา ๒๒๕) หรืออาจบอกเลิกสัญญาได้ ถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้ อีกฝ่ายหนึ่งจะกำหนดระยะเวลาพอสมควรแล้วบอกกล่าวให้ฝ่ายนั้นชำระหนี้ภายในระยะเวลานั้นก็ได้อีก และฝ่ายนั้นไม่ชำระหนี้ภายในระยะเวลาที่กำหนดให้ อีกฝ่ายหนึ่งจะเลิกสัญญาเสียก็ได้ (มาตรา ๓๘๗)

๓. กรณีกรมธรรม์ประกันภัยมีข้อความไม่ตรงตามสัญญาประกันภัย

เมื่อผู้รับประกันภัยส่งมอบกรมธรรม์ประกันภัยแล้วถือว่าผู้รับประกันภัยได้ปฏิบัติชำระหนี้แล้ว แต่ถ้ากรมธรรม์ประกันภัยที่ส่งมอบนั้นมีข้อความไม่ตรงตามสัญญาประกันภัย ก็ถือว่าเป็นการชำระหนี้ไม่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ในสัญญา จึงสามารถนำกรมธรรม์ประกันภัยนั้นมาเป็นหลักฐานในการฟ้องบังคับคดีผู้รับประกันภัยได้ เพราะถือว่าการฟ้องว่าผู้รับประกันภัยไม่ปฏิบัติชำระหนี้ให้ถูกต้อง เป็นเพียงการฟ้องบังคับให้ผู้รับประกันภัยรับผิดชอบในการทำกรมธรรม์ประกันภัยให้ถูกต้องตามสัญญา ไม่ใช่บังคับให้รับผิดชอบเนื่องจากความในเอกสาร (กรมธรรม์ประกันภัย) แม้รายละเอียดที่ต้องการพิสูจน์ว่าไม่ถูกต้องนั้นจะไม่ปรากฏในหลักฐานที่เป็นหนังสือ เพราะชั้นนี้เป็นแต่เพียงบังคับให้รับผิดชอบเพียงทำกรมธรรม์ประกันภัยให้ถูกต้อง ไม่ใช่บังคับให้รับผิดชอบตามข้อความที่เป็นปัญหาว่าทำไว้ถูกต้องหรือไม่ถูก

ดังนั้น และไม่ขัดต่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา ๔๔^(๑) เป็นการพิสูจน์ว่า ฝ่ายผู้รับประกันภัยเข้าใจความหมายในกรมธรรม์ประกันภัยไม่ถูกต้อง เป็นการนำสืบทำลาย ข้อความในเอกสารว่าไม่ถูกต้อง ไม่ใช่ นำสืบเพิ่มเติมพยานเอกสารแต่อย่างใด

เนื่องจากกฎหมายไม่ได้บังคับว่าสัญญาประกันภัยจะต้องมีแบบแต่อย่างใด เพียงแต่ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือฟ้องร้องบังคับคดีเท่านั้น ดังนั้นตัวสัญญาประกันภัยอาจจะตกลงกัน ด้วยวาจาได้ เมื่อฝ่ายผู้เอาประกันทำคำเสนอ และฝ่ายผู้รับประกันภัยสนองรับคำเสนอนั้น จึงอาจจะเกิดปัญหาขึ้นได้ว่าเนื้อหาในสัญญาประกันภัยนั้นมีอย่างไรบ้าง ถ้าคำเสนอมีข้อความ ใดเพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากคำเสนอ คำเสนอนั้นก็อาจจะกลายเป็นคำเสนอขึ้นใหม่ ซึ่ง รวมถึงทั้งในกรณีที่คำเสนอกับคำสนองถูกต้องตรงกันแต่ผู้รับประกันภัยได้เพิ่มเติมข้อความ ในกรมธรรม์ขึ้นเอง แม้จะเป็นรายละเอียดปลีกย่อยอื่นแต่แตกต่างจากที่ได้ตกลงกัน ถือว่าผู้ รับประกันภัยปฏิบัติการชำระหนี้ไม่ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ในสัญญา เว้นแต่จะปรากฏโดยพฤติการณ์ว่าผู้เอาประกันภัยได้ทราบข้อความแล้วไม่ทักท้วงแต่อย่างใด ถือว่าผู้เอาประกันภัยสนองรับคำเสนอขึ้นใหม่ของผู้รับประกันภัยแล้ว จึงบังคับให้ผู้สัญญา ปฏิบัติตามสัญญาได้

กรมธรรม์ประกันภัยที่บริษัทออกให้แก่ผู้เอาประกันภัยต้องเป็นไปตามแบบและข้อความ ที่นายทะเบียนได้ให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้รวมทั้งเอกสารประกอบหรือแนบท้ายกรมธรรม์ประ- กันภัยด้วย (พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. ๒๕๑๐ มาตรา ๒๑ และพระราชบัญญัติ ประกันชีวิต พ.ศ. ๒๕๑๐ มาตรา ๒๒) ข้อความในกรมธรรม์ประกันภัยจึงเป็นไปตามพระราช- บัญญัติประกันภัยและพระราชบัญญัติประกันชีวิตแล้วแต่กรณี และต้องได้รับความเห็นชอบ จากนายทะเบียน

ดังที่กล่าวแล้วว่า ถ้าข้อความในกรมธรรม์ประกันภัยผิดไปจากกรมธรรม์ตามปกติ โดยมีได้ตกลงกับผู้เอาประกันภัยไว้โดยชัดแจ้ง ถือว่าผู้รับประกันภัยกระทำผิดสัญญาแล้ว ผู้รับประกันภัยจะกำหนดข้อความอื่น ๆ ใดในกรมธรรม์ประกันภัยโดยไม่ได้รับความเห็นชอบ จากนายทะเบียนมิได้ หากผู้รับประกันภัยออกกรมธรรม์ประกันภัยแตกต่างจากแบบหรือข้อ ความที่นายทะเบียนเห็นชอบ นอกจากผู้รับประกันภัยจะต้องมีความผิดถูกปรับแล้วยังให้สิทธิ แก่ผู้รับประโยชน์หรือผู้เอาประกันภัยที่จะเลือกให้บริษัทต้องรับผิดชอบตามกรมธรรม์ประกันภัย ตามแบบที่ผู้รับประกันภัยออกให้หรือตามที่นายทะเบียนเห็นชอบ โดยมากแล้วกรมธรรม์

(๑) ศาสตราจารย์จิตติ ตังศภัทย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, หน้า ๕๕.

ประกันภัยที่แตกต่างไปมักจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับประกันภัยฝ่ายเดียว

๔. รายละเอียดในกรมธรรม์ประกันภัย

มาตรา ๘๖๗ วรรค ๓ บัญญัติว่า “กรมธรรม์ประกันภัยต้องลงลายมือชื่อของผู้รับประกันภัยและมีรายการดังต่อไปนี้

- (๑) วัตถุประสงค์เอาประกันภัย
- (๒) ภัยใดซึ่งผู้รับประกันภัยรับเสี่ยง
- (๓) ราคาแห่งมูลประกันภัย หากได้กำหนดกันไว้
- (๔) จำนวนเงินซึ่งเอาประกันภัย
- (๕) จำนวนเบี้ยประกันภัยและวิธีส่งเบี้ยประกันภัย
- (๖) ถ้าหากสัญญาประกันภัยมีกำหนดเวลา ต้องลงเวลาเริ่มต้นและเวลาสิ้นสุดไว้ด้วย
- (๗) ชื่อหรือยี่ห้อของผู้รับประกันภัย
- (๘) ชื่อหรือยี่ห้อของผู้เอาประกันภัย
- (๙) ชื่อของผู้รับประกันภัย ถ้าจะมี
- (๑๐) วันทำสัญญาประกันภัย
- (๑๑) สถานที่และวันที่ได้ทำกรมธรรม์ประกันภัย”

๑) วัตถุประสงค์เอาประกันภัย คือวัตถุประสงค์ที่ผู้สัญญาตกลงเอาประกันภัยซึ่งถือเอาสิ่งที่กำหนดเงื่อนไขแห่งสัญญา กรณีที่เป็นสัญญาประกันวินาศภัย ตัวทรัพย์สินที่เอาประกันภัยคือวัตถุประสงค์เอาประกันภัย ถ้าเป็นสัญญาประกันชีวิต วัตถุประสงค์เอาประกันภัยคือชีวิตของบุคคลที่เอาประกันซึ่งต้องระบุไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยให้ชัดเจน

๒) ภัยใดซึ่งผู้รับประกันภัยรับเสี่ยง คือเงื่อนไขความรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือใช้เงินจำนวนหนึ่งในสัญญาประกันวินาศภัยคือภัยที่จะเกิดแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัย เช่น ภัยตามสัญญาประกันอัคคีภัยหรืออุบัติเหตุ คืออัคคีภัยหรืออุบัติเหตุที่เกิดกับทรัพย์สินที่เอาประกันภัย ในสัญญาประกันชีวิตคือความทรงชีพหรือมรณะของบุคคลที่เอาประกันชีวิต

ภัยซึ่งผู้รับประกันภัยรับเสี่ยงเป็นสาระสำคัญของสัญญาประกันภัย ถ้าไม่ระบุไว้สัญญาประกันภัยจะยังไม่เกิด เพราะไม่มีการเสี่ยงภัยใด ๆ จึงต้องระบุประเภทแห่งภัยไว้ด้วย ถ้าเกิดภัยประเภทที่ระบุไว้ ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบตามที่ระบุไว้ในสัญญา

๓) ราคาแห่งมูลประกันภัย ถ้าหากได้กำหนดกันไว้ คือราคาส่วนได้เสียในวัตถุประสงค์เอา

ประกันภัย การกำหนดราคาแห่งมูลประกันภัยนั้นอาจจะระบุไว้ในกรมธรรม์หรือไม่ก็ได้ ถ้ากำหนดไว้สูงเกินไปมากผู้รับประกันภัยชอบที่จะลดจำนวนค่าสินไหมทดแทนและคืนเบี้ยประกันภัย (มาตรา ๘๗๔) ถ้ากำหนดราคาส่วนได้เสียผู้เอาประกันภัยไม่มีสิทธิที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนเกินส่วนได้เสียที่เอาประกันภัย และจะได้รับค่าสินไหมทดแทนเกินความเสียหายที่แท้จริงไม่ได้ ราคาแห่งมูลประกันภัยเป็นเพียงข้อสันนิษฐานเบื้องต้นถึงความเสียหายแท้จริงที่เกิดขึ้น ซึ่งราคาแห่งมูลประกันภัยย่อมผูกพันกับจำนวนเงินที่เอาประกันภัย เพราะผู้เอาประกันภัยจะเอาประกันภัยเกินราคามูลประกันภัยมิได้

ส่วนราคาแห่งมูลประกันภัยในสัญญาประกันชีวิตนั้น ชีวิตของบุคคลมีค่าเกินกว่าที่จะกำหนดเป็นราคาเงินได้ ดังนั้นจึงเอาประกันชีวิตได้ไม่จำกัดจำนวน เว้นแต่ในกรณีประกันชีวิตบุคคลอื่นอาจจะมีส่วนได้เสียในจำนวนจำกัด (ดังได้กล่าวแล้วในเรื่องส่วนได้เสีย)

๔) จำนวนเงินซึ่งเอาประกันภัย คือจำนวนค่าสินไหมทดแทนในสัญญาประกันภัย หรือจำนวนเงินที่ผู้รับประกันภัยต้องใช้ในสัญญาประกันชีวิต จำนวนเงินซึ่งเอาประกันภัยเป็นสาระสำคัญของสัญญาประกันภัยซึ่งจะต้องไม่เกินราคาแห่งมูลประกันภัย

๕) จำนวนเบี้ยประกันภัย และวิธีส่งเบี้ยประกันภัย คือจำนวนเงินที่ผู้เอาประกันภัยตกลงจะส่งให้แก่ผู้รับประกันภัยตอบแทนกับการรับเสี่ยงภัยของผู้รับประกันภัย โดยจะต้องระบุจำนวนเบี้ยประกันภัยและวิธีส่งไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยให้ชัดเจน จะตกลงส่งกันครั้งเดียวทั้งหมดหรือแบ่งเป็นงวด ๆ ตามระยะเวลาอย่างใดก็ได้

การส่งเบี้ยประกันภัยเป็นการปฏิบัติชำระหนี้อย่างหนึ่งของผู้เอาประกันภัย แต่ไม่ใช่สาระสำคัญของสัญญา แม้จะไม่ได้กำหนดไว้ในสัญญาแต่ถ้าเป็นที่เข้าใจว่าจะเสียเบี้ยประกันภัยกันตามอัตราและข้อสัญญาโดยปกติของการประกันภัยก็เพียงพอที่จะเกิดสัญญาขึ้นได้แล้ว

๖) ถ้าหากสัญญาประกันภัยมีกำหนดเวลา ต้องลงเวลาเริ่มต้นและเวลาสิ้นสุดไว้ด้วย กำหนดเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดนั้นคือกำหนดเวลาเริ่มเสี่ยงภัยหรือสิ้นสุดการเข้ารับเสี่ยงภัยแทนผู้เอาประกันภัย สัญญาประกันภัยอาจเป็นสัญญาที่มีกำหนดเวลาหรือไม่ก็ได้ ซึ่งโดยปกติแล้วสัญญาประกันภัยมักจะกำหนดเวลาไว้ เพราะไม่เช่นนั้นผู้รับประกันภัยจะต้องรับเสี่ยงภัยตลอดไปตั้งแต่วันทำสัญญาจนกว่าจะบอกเลิก ถ้ามีกำหนดเวลาไว้ต้องระบุไว้ในกรมธรรม์ด้วย การกำหนดเวลาอาจจะกำหนดกันทั้งวัน เวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดแห่งสัญญา หรือจะกำหนดกันไว้แต่เพียงวันเริ่มต้นเท่านั้นก็ต้องนับเวลาเริ่มต้น ๐.๐๐ น. ของวันที่กำหนดตามประกาศของทางราชการ เช่นกำหนดให้สัญญาเริ่มต้นตั้งแต่วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๒๕ สิ้นสุดวันที่ ๓๐ มีนาคม

๒๕๒๖ สัญญาก็เริ่มต้นเวลา ๐.๐๐ น. ของวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๒๕ สิ้นสุด ๒๔.๐๐ น. ของวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๒๖ ถ้าทำสัญญาโดยลงวันที่ไว้ในสัญญาโดยไม่กำหนดวันเวลาเริ่มต้นแห่งสัญญาหรือเป็นสัญญาประกันภัยที่มีได้กำหนดวันและเวลาเริ่มต้นไว้โดยชัดแจ้ง ให้ถือการนับระยะเวลาโดยหลักทั่วไปโดยนับวันรุ่งขึ้นเป็นวันเริ่มต้นแห่งสัญญาเป็นต้นไป (มาตรา ๑๕๔) เว้นแต่จะปรากฏในสัญญาว่าให้นับตั้งแต่เวลาทำสัญญาเป็นต้นไปก็คงเป็นไปตามนั้น

- ๗) ชื่อหรือยี่ห้อของผู้รับประกันภัย
- ๘) ชื่อหรือยี่ห้อของผู้เอาประกันภัย
- ๙) ชื่อของผู้รับประกันภัย โฆษน์ ถ้าจะมี

สัญญาประกันภัยผู้เอาประกันภัยกับผู้รับประกันภัยอาจไม่ใช่บุคคลคนเดียวกันก็ได้ถ้าเป็นสัญญาประกันชีวิตที่อาศัยความมรณะ สัญญาประกันชีวิตต้องระบุตัวผู้รับประกันภัยด้วยเสมอ

๑๐) วันทำสัญญาประกันภัย คือวันที่คู่กรณีตกลงทำสัญญาประกันภัย ซึ่งทำให้เกิดสัญญาประกันภัยขึ้น อาจจะเป็นวันเดียวกับวันที่ทำกรมธรรม์ประกันภัย หรืออาจจะเป็นวันก่อนวันที่ทำกรมธรรม์ประกันภัยก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ต้องทำสัญญากันก่อนจึงจะออกกรมธรรม์ประกันภัยได้

๑๑) สถานที่และวันที่ทำกรมธรรม์ประกันภัย วันที่ทำกรมธรรม์ประกันภัยอาจเป็นวันเดียวกันกับวันที่ทำสัญญาประกันภัยหรือจะทำภายหลังก็ได้

ถ้าเป็นกรมธรรม์ประกันภัยในการรับขน มีรายการต่าง ๆ เพิ่มจากมาตรา ๘๖๗ อีก (มาตรา ๘๘๖)

๕. หลักการตีความในกรมธรรม์ประกันภัย

เนื่องจากผู้รับประกันภัยเป็นฝ่ายจัดทำกรมธรรม์ประกันภัยขึ้น ดังนั้น ผู้รับประกันภัยอาจจะกำหนดเงื่อนไขหรือข้อความใด ๆ เพื่อจะยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบของตนได้ ถึงแม้ข้อความในกรมธรรม์ประกันภัยจะตรงกับสัญญา แต่สัญญาประกันภัยนั้นอาจจะตกลงด้วยวาจาได้โดยไม่ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร และข้อความในกรมธรรม์ประกันภัยอาจจะเป็นปัญหาทำให้ต้องมีการตีความซึ่งถ้าหากข้อความใดเป็นที่สงสัยจะต้องตีความให้เป็นประโยชน์ต่อผู้เอาประกันภัย

๖. เงื่อนไขในกรรมธรรม์ประกันภัย

กรรมธรรม์ประกันภัยส่วนมากมักจะกำหนดเงื่อนไขไว้มากมาย เงื่อนไขในกรรมธรรม์ประกันภัยนั้นต้องตกลงกันให้ชัดเจน ดังได้กล่าวแล้วว่าหากข้อความใดเป็นที่สงสัยจะต้องตีความเป็นคุณแก่ผู้รับประกันภัย

เงื่อนไขในกรรมธรรม์อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑) เงื่อนไขบังคับก่อน มาตรา ๑๔๕ วรรค ๑ บัญญัติว่า “นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน นิติกรรมนั้นย่อมเป็นผลต่อเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว”

สัญญาประกันภัยใดมีเงื่อนไขบังคับก่อนกำหนดไว้ย่อมมีผลก่อให้เกิดสัญญาประกันภัยต่อเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว

๔๗๖/๒๕๑๑ เงื่อนไขตามกรรมธรรม์ประกันภัยมีข้อความว่า “หากมิได้ชำระเบี้ยประกันให้บริษัทฯ ในงวดใด ก็ให้ยกกรรมธรรม์โดยไม่ต้องคุ้มครองในงวดนั้น และผู้เอาประกันภัยไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายใดๆ ทั้งสิ้น” หมายความว่า ไม่ใช่กรรมธรรม์นั้นบังคับเอาแก่ผู้รับประกันภัยและผู้เอาประกันภัยในชั่วระยะนั้น คือเป็นการเลิกสัญญากรรมธรรม์ประกันภัยนั้นชั่วคราวในระยะที่ไม่ชำระเบี้ยประกันนั่นเอง

๑๓๐๖/๒๕๑๔ โจทก์เสนอขอเอาประกันภัยรถยนต์ของโจทก์ไว้กับบริษัทจำเลย พนักงานบริษัทจำเลยได้จัดแจ้งจำนวนเบี้ยประกันภัยลงในใบเสนอขอเอาประกันภัย ต่อมาบริษัทจำเลยได้ส่งกรรมธรรม์ประกันภัยไปให้โจทก์ พร้อมทั้งมีหนังสือแจ้งว่าเมื่อได้รับกรรมธรรม์ประกันภัยแล้วให้โจทก์ส่งเบี้ยประกันภัยไปยังบริษัททันที เช่นนี้ ย่อมถือว่าสัญญาประกันภัยได้เกิดขึ้นและมีผลผูกพันจำเลยแล้ว ถึงแม้ในใบเสนอขอเอาประกันภัยจะมีข้อความว่า “ยังไม่มี การรับผิดชอบใด ๆ จนกว่าบริษัทจะยอมรับคำขอเอาประกันนี้ และได้ชำระเบี้ยประกันเต็มจำนวนแล้ว” ก็ไม่พอพึงเป็นเงื่อนไขว่าสัญญาจะมีผลใช้บังคับต่อเมื่อโจทก์ส่งเบี้ยประกันถูกต้องตามกำหนดแล้ว

๒) เงื่อนไขบังคับหลัง มาตรา ๑๔๕ วรรค ๒ บัญญัติว่า “นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง นิติกรรมนั้นย่อมสิ้นผลในเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว” เงื่อนไขบังคับหลัง หมายถึงเงื่อนไขที่ทำให้สัญญาประกันภัยนั้นสิ้นผล เมื่อสัญญาประกันภัยเกิดขึ้นแล้ว แต่ถ้าการเป็นไปตามเงื่อนไขจะทำให้สัญญาประกันภัยที่มีผลใช้บังคับอยู่นั้นสิ้นสุดลง บางครั้งอาจกำหนดเงื่อนไขให้สัญญาที่มีผลย้อนหลังก็ได้ โดยมาตรา ๑๔๕ วรรค ๓ บัญญัติว่า “ถ้าคู่กรณีแห่งนิติกรรมได้แสดงเจตนาไว้ด้วยกันว่าความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้นให้มีผลย้อนหลังไปถึงเวลา

ใดเวลาหนึ่งก่อนสำเร็จ ก็ให้เป็นไปตามเจตนาเช่นนั้น” ซึ่งเงื่อนไขตามมาตรา ๑๔๕ วรรค ๓ นี้ เป็นทั้งเงื่อนไขบังคับก่อนและเงื่อนไขบังคับหลัง เช่น มีเงื่อนไขบังคับหลังให้สัญญาสิ้นสุดมีผลย้อนไปตั้งแต่วันที่ทำสัญญา ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนอย่างไร(๒)

๘๘๘/๒๕๒๑ กรมธรรม์ประกันภัยมีข้อความว่า ถ้าเปลี่ยนตัวผู้ซื้อผ่อนชำระราคา การคุ้มครองตามกรมธรรม์สิ้นอายุ เว้นแต่ได้แจ้งเป็นหนังสือ และสลักหลังกรมธรรม์แล้ว ดังนี้ เมื่อได้เปลี่ยนตัวผู้ซื้อและส่งมอบรถแล้ว รุ่งขึ้นรถคว่ำเสียหายก่อนแจ้งแก่ผู้รับประกันภัย การรับประกันภัยจึงไม่มีผลบังคับ

๓) เงื่อนไขแห่งความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย เป็นข้อสัญญาที่กำหนดให้ผู้เอาประกันภัยต้องปฏิบัติชำระหนี้ ถ้าผู้เอาประกันไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งความรับผิดชอบนี้แล้ว ผู้รับประกันภัยจะไม่ปฏิบัติชำระหนี้ตอบแทน คือไม่ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือใช้เงินจำนวนหนึ่งให้ เงื่อนไขแห่งความรับผิดชอบไม่ใช่เงื่อนไขบังคับก่อนหรือเงื่อนไขบังคับหลังซึ่งมีผลกระทบทำให้สัญญาเกิดขึ้นหรือสิ้นสุดลง ได้กล่าวแล้วว่าสัญญาประกันภัยเป็นสัญญาต่างตอบแทน ดังนั้นการไม่ชำระหนี้อันเป็นเหตุให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิไม่ยอมชำระหนี้ฝ่ายตนบ้างนั้น ต้องเป็นหนี้ที่มีความสำคัญขนาดเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งที่ว่าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะไม่ยอมชำระหนี้จนกว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะชำระหนี้ หมายความว่าหนี้ที่เป็นข้อสัญญาต้องชำระตอบแทนกันเท่านั้น(๓)

๕๓๖/๒๕๗๕ สัญญาประกันภัยมีข้อความว่า ผู้เอาประกันภัยต้องส่งบัญชีรายละเอียดทรัพย์สินที่ต้องวินาศภัยแก่ผู้รับประกันภัย แต่สัญญาหาได้กำหนดไว้ไม่ว่า ถ้าผู้เอาประกันภัยไม่ส่งบัญชีแล้วผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบ ดังนั้นการที่ผู้เอาประกันภัยมิได้ส่งบัญชีรายละเอียดทรัพย์สิน หากทำให้ผู้รับประกันภัยพ้นจากความรับผิดไม่

๑๑๑๔/๒๕๑๒ เงื่อนไขแบบกรมธรรม์สัญญาประกันภัยมีว่า “กรมธรรม์ประกันภัยฉบับนี้ ต้องชำระเบี้ยประกันให้กับบริษัทครบอายุ ๑ ปี แต่ทางบริษัทอนุโลมให้ผ่อนชำระเบี้ยประกันได้ ทั้งนี้ ต้องชำระเบี้ยประกันทุก ๆ งวดโดยไม่มีการพักกรมธรรม์ หากผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขนี้ ผู้เอาประกันภัยยินดีจะให้เรียกร้องเงินค่าเคลมซึ่งบริษัทได้จ่ายไป

(๒) ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, หน้า ๓๕.

(๓) ดร.จิต เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้ แก้ไขเพิ่มเติมโดยนายจิตติ ดิงศภัทย์, โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๒๔ หน้า ๓๓๒, และ ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่ง บรรพ ๒ ๒๕๐๘, หน้า ๖๐.

นั้น ๆ ทั้งหมด” นั้นเป็นการทำสัญญาประกันภัยมีกำหนด ๑ ปี จำเลยส่งเบี้ยประกันเพียง ๒๕
งวดไม่ได้ส่งจนครบอายุ ๑ ปี จำเลยเป็นฝ่ายผิดสัญญา จึงต้องรับผิดชอบเงินค่าเคลมที่บริษัท
โจทก์จ่ายไปตามเงื่อนไขกรมธรรม์ประกันภัย

๑๐๐๖/๒๕๑๘ กรมธรรม์ประกันภัยรถยนต์มีข้อความยกเว้นความรับผิดของผู้รับ
ประกันภัยในกรณีที่ผู้ขับขี่รถยนต์ไม่มีใบอนุญาตขับขี่ที่ต้องตามกฎหมายอันสามารถใช้ขับขี่
ยานยนต์เอาประกันภัย ผู้ขับขี่รถมีแต่ใบอนุญาตขับขี่รถยนต์ตามพระราชบัญญัติรถยนต์ฯ แต่
ไม่มีใบอนุญาตตามกฎหมายการขนส่งทางบกฯ ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบ

๑๙๗๑/๒๕๑๙ เงื่อนไขที่จำเลยไม่ต้องรับผิดชอบตามข้อความในกรมธรรม์ประกันภัยมีว่า
ใช้รถยนต์นั้นขับขี่โดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตขับขี่หรือตามกฎหมาย
การที่คนขับรถของโจทก์ผู้เอาประกันภัยขับรถในระหว่างที่ใบอนุญาตขาดต่ออายุมาเป็นเวลา
ประมาณ ๔ เดือนเศษ ถือไม่ได้ว่าไม่มีใบอนุญาตขับรถจากเจ้าพนักงาน จึงไม่เข้าเงื่อนไข
ตามกรมธรรม์ประกันภัยข้อ (ฉ) จำเลยต้องรับผิดชอบตามกรมธรรม์ประกันภัย

๑๗๖๕/๒๕๒๐ ประกันภัยรถยนต์ข้อความในกรมธรรม์ที่ว่า “ไม่รับผิดชอบเมื่อวินาศภัย
เกิดโดยไม่ปรากฏตัว หรือปราศจากคู่กรณีฝ่ายตรงข้ามนั้น” ไม่หมายความว่าถึงกรณีที่คุณ
ขับรถของผู้เอาประกันภัยขับรถชนต่อไม่

ได้กล่าวแล้วว่า เงื่อนไขในกรมธรรม์ประกันภัยจะต้องระบุไว้อย่างชัดเจน มิฉะนั้น
ถ้าหากมีการตีความจะตีความให้เป็นคุณแก่ผู้เอาประกันภัย และถ้าผู้รับประกันภัยได้แสดง
ออกว่าไม่ตั้งใจในการที่ผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งความรับผิดที่ระบุไว้ในสัญญา
ผู้รับประกันภัยก็ไม่พ้นจากความรับผิด (คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๙๖/๒๕๐๗) และถ้าผู้เอาประ-
กันภัยปฏิบัติตามข้อเงื่อนไขแล้ว แต่ผู้รับประกันภัยเพิกเฉยไม่ยอมรับการปฏิบัติชำระหนี้
ของผู้เอาประกันภัย ผู้ประกันภัยจะอ้างข้อกำหนดเงื่อนไขปฏิเสธความรับผิดมิได้ (คำพิพากษา
ฎีกาที่ ๑๔๙๐/๒๕๑๕)

๑๒๑๕/๒๕๐๒ สัญญาประกันภัยการขนส่งทางทะเลมีข้อความว่า “บริษัทจะไม่ยอม
รับข้อเรียกร้องใดๆ เว้นไว้แต่จะได้มีการแจ้งความโดยทันที แก่ผู้ที่กล่าวนามข้างต้นนี้และได้
รับรายงานการสำรวจแล้ว ในกรณีความสูญหาย หรือบุบสลายนั้นให้ทำข้อเรียกร้องเป็น
ลายลักษณ์อักษรโดยทันทีต่อเรือหรือผู้ขนส่งอื่น และให้แนบข้อเรียกร้องและคำตอบข้อเรียก
ร้องใดๆ ที่ได้เสนอตามกรมธรรม์ประกันภัยนี้ ฯลฯ ดังนี้ มิใช่ข้อกำหนดที่ยกเว้นหรือจำกัด
ความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยแต่ประการใด เพราะไม่มีข้อความตอนใดระบุไว้ว่าให้
เป็นไปได้จนถึงขนาดนั้น หากเป็นเพียงข้อกำหนดเรื่องระเบียบวิธีปฏิบัติในการที่จะเสนอ

พร้อมกันไปด้วยบ้างเท่านั้นเอง ซึ่งเมื่อถึงเวลาที่จะปฏิบัติต่อกันจริงๆ คู่กรณีอาจไม่ถือเอาความข้อนี้เป็นสาระสำคัญประการใดเลยก็ได้

เมื่อมีพฤติการณ์ประกอบให้เห็นว่า ผู้รับประกันภัยมิได้ถือเอาข้อกำหนดดังกล่าวเป็นข้อสำหรับวิธีปฏิบัติการเสนอค่าเรียกตัวของผู้เอาประกันภัย และผู้รับประกันภัยเต็มใจยอมรับค่าเรียกตัวของผู้เอาประกันภัยไว้ดำเนินการให้โดยไม่ติดใจในเรื่องข้อบกพร่องอันเกี่ยวกับระเบียบวิธีปฏิบัติประการใดแล้ว ผู้รับประกันภัยก็ต้องใช้เงินให้ผู้เอาประกันภัยตามสัญญา มิฉะนั้นผู้เอาประกันภัยย่อมมีสิทธิฟ้องผู้รับประกันภัยได้

๑๙๙๖/๒๕๑๗ โจทก์นำรถยนต์เอาประกันวินาศภัยไว้กับจำเลยตามสัญญากรมธรรม์ประกันภัยระบุไว้ว่า “การสูญหรือเสียหายแก่ยานพาหนะที่ระบุไว้ในตารางแห่งกรมธรรม์นี้รวมทั้งเครื่องอุปกรณ์ในระหว่างที่ยังติดประจำอยู่อันเกิดจาก (ก) ไฟไหม้ ฯลฯ หรือลักทรัพย์ หรือ (ข) การกัสนั่นแก๊ส หรือ (ค) ระหว่างเดินทางโดยทางถนน รถไฟ ฯลฯ” เมื่อรถยนต์ของโจทก์ถูกคนร้ายชิงเอาไปขณะเดินทางโดยถนน จึงเป็นกรณีที่โจทก์สูญเสียนพาหนะที่เอาประกันภัยไว้ในความผิดฐานชิงทรัพย์ ซึ่งมีการกระทำที่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์อยู่ในตัว ถือได้ว่าโจทก์ต้องสูญเสยรถเพราะมีการลักทรัพย์นั้นไป กรณีต้องตามเงื่อนไขในสัญญากรมธรรม์ประกันภัย จำเลยต้องรับผิดชอบโจทก์

๒๐๙๘/๒๕๑๘ ผู้เอาประกันภัยได้ปิดร้านค้าที่เก็บทรัพย์สินที่เอาประกันภัยไว้ มีประตูเหล็กปิดกันใส่กุญแจแล้วเอาโซ่ล่ามใส่กุญแจอีกชั้นหนึ่ง คนร้ายได้เปิดประตูเหล็กเข้าไปปล้นทรัพย์ดังกล่าวในร้าน โดยโซ่และกุญแจหายไปด้วย ดังนี้ถือได้ว่าคนร้ายเข้าไปโดยใช้กำลังและวิธีการรุนแรงตามกรมธรรม์ประกันภัย ซึ่งระบุให้ความคุ้มครองทรัพย์สินของผู้เอาประกันภัยในกรณีที่คนร้ายบุกรุกเข้าไปปล้นทรัพย์ในสถานที่โดยใช้กำลังและวิธีการรุนแรงแล้ว ผู้รับประกันภัยจึงต้องรับผิดชอบตามกรมธรรม์ดังกล่าว

๒๒๐๘/๒๕๑๘ ข้อกำหนดตามกรมธรรม์ประกันภัยที่ว่า “การตกลงยินยอมหรือการเสนอ หรือการให้สัญญาว่าจะชดใช้เงิน หรือชดใช้ค่าเสียหายประการใดก็ตามแก่บุคคลอื่น ผู้เอาประกันภัย หรือตัวแทนผู้เอาประกันภัยจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากบริษัทเป็นลายลักษณ์อักษร” นั้นเป็นการห้ามมิให้ผู้เอาประกันภัยทำความตกลงหรือทำสัญญาประนีประนอมยอมความกับบุคคลภายนอก ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้รับประกันภัยไม่ให้ผู้เอาประกันภัยทำสัญญาให้เป็นที่เสียหายแก่ผู้รับประกันภัยเท่านั้น หากใช้เป็นข้อยกเว้นความรับผิดของผู้รับประกันภัยไม่ เมื่อผู้เอาประกันภัยฟ้องเรียกค่าซ่อมรถของตนที่เอาประกันภัยไว้ อันได้รับความเสียหายเนื่องจากชนกับรถของบุคคลอื่นมิได้เกี่ยวกับค่า

เสียหายที่ผู้เอาประกันภัยได้ทำสัญญาชดใช้ค่าเสียหายให้แก่บุคคลอื่น ผู้เอาประกันภัยจึงมีสิทธิเรียกร้องจากผู้รับประกันภัยได้

กรมธรรม์ประกันภัยกำหนดว่า ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบเมื่อ “อุบัติเหตุหรือวินาศภัยอันเกิดขึ้นโดยผู้ขับขี่ยานยนต์คันเอาประกันภัย เจตนาจงใจฝ่าฝืนข้อกำหนดกฎหมายหรือคำสั่งหรือเครื่องหมายจราจร” ย่อมหมายความว่า วินาศภัยที่ผู้รับประกันภัยจะไม่ต้องรับผิดชอบใน ความเสียหายก็เฉพาะแต่อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นเพราะเหตุที่ผู้ขับขี่จงใจฝ่าฝืนกฎหมาย หรือคำสั่ง หรือเครื่องหมายจราจรเท่านั้น การที่คนขับรถของผู้เอาประกันภัยขับรถคันที่เอาประกันภัย ไปในทางที่ยังไม่เปิดใช้เป็นทางจราจร แม้จะมีเครื่องหมายของพนักงานจราจรห้ามมิให้รถ เข้าไปเล่นก็ตาม แต่เมื่อการขับรถเข้าไปในทางนั้นไม่ใช่เหตุให้เกิดรถชนกัน เพราะรถชนกันบนถนนส่วนที่เปิดใช้แล้ว ผู้รับประกันภัยก็จะยกเหตุดังกล่าวมาปิดความรับผิดชอบไม่ได้

๗๖๔/๒๕๑๙ จำเลยทำสัญญาประกันภัยรับประกันอุบัติเหตุส่วนบุคคลไว้กับ ส. ผู้ตาย โดยมีข้อสัญญาว่าถ้า ส. ถึงแก่กรรม จำเลยจะต้องจ่ายเงินให้แก่บุตรของ ส. ทั้งสามคน ตามกรมธรรม์ประกันภัยซึ่งมีข้อยกเว้นว่า กรมธรรม์ประกันภัยไม่คุ้มครองถึงความตายที่เกิดจากถูกฆาตกรรม แต่การที่คนร้ายขว้างลูกระเบิดไปยังโต๊ะอาหารโดยตั้งใจฆ่าคนอื่นที่นั่ง อยู่กับ ส. แล้วสะกิดระเบิดถูก ส. ด้วยนั้น ความตายของ ส. ไม่ได้เกิดจากถูกฆาตกรรม แต่เกิดขึ้นโดยอุบัติเหตุ จำเลยจึงต้องรับผิดชอบจ่ายเงินให้แก่บุตรทั้งสามของ ส.

๑๙๗๑/๒๕๑๙ กรมธรรม์ประกันภัยซึ่งมีเงื่อนไขว่า ห้ามมิให้ขับรถยนต์คันที่เอาประกันภัยโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตขับขี่หรือตามกฎหมายนั้น ก็เพื่อไม่ให้ผู้ที่ขับรถยนต์ไม่เป็น หรือไม่ได้รับอนุญาตขับรถยนต์จากเจ้าพนักงานมาขับรถยนต์ คันที่เอาประกันภัย ฉะนั้น การที่ผู้ขับได้รับใบอนุญาตขับรถยนต์จากเจ้าพนักงานแล้ว แต่ขาดต่ออายุใบอนุญาตในระหว่างที่รถยนต์เกิดอุบัติเหตุขึ้น จึงถือไม่ได้ว่าไม่มีใบอนุญาตขับ รถยนต์จากเจ้าพนักงานตามเงื่อนไขในกรมธรรม์ประกันภัย อันจะทำให้ผู้รับประกันภัยไม่ ต้องรับผิดชอบ

บทที่ ๕

ลักษณะพิเศษของสัญญาประกันภัย

ตามที่กล่าวแล้วว่า สัญญาประกันภัยจะต้องถือหลักนิติกรรมสัญญา ซึ่งเป็นหลักทั่วไปด้วย โดยบุคคลจะต้องใช้สิทธิโดยสุจริต ในการทำสัญญาต่าง ๆ คู่สัญญาจะต้องได้ทราบข้อมูลต่าง ๆ เท่าที่จำเป็นในการทำสัญญาจากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อที่จะได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องและเป็นธรรมต่อคู่กรณีด้วยกัน ในสัญญาประกันภัยเดิมผู้เอาประกันภัยเป็นผู้เสี่ยงภัย ต่อมาเมื่อทำสัญญาประกันภัยแล้วผู้รับประกันภัยเป็นผู้เข้ามาเสี่ยงภัยแทน กฎหมายจึงกำหนดเงื่อนไขให้ผู้เอาประกันภัยเปิดเผยข้อเท็จจริงที่ผู้รับประกันภัยไม่ทราบเพื่อผู้รับประกันภัยจะได้ตัดสินใจว่าจะเข้ารับเสี่ยงภัยแทนหรือไม่และจะคุ้มค่ากับเบี้ยประกันภัย และกำหนดระยะเวลาที่ตนจะเข้ารับเสี่ยงภัยหรือไม่

มาตรา ๘๖๕ วรรค ๑ บัญญัติว่า “ถ้าในเวลาทำสัญญาประกันภัย ผู้เอาประกันภัยก็ดี หรือในกรณีประกันชีวิต บุคคลอันการใช้เงินย่อมอาศัยความทรงชีพหรือมรณะของเขานั้นก็ดี รู้อยู่แล้วว่าเสียไม่เปิดเผยข้อความจริง ซึ่งอาจจะได้จูงใจผู้รับประกันภัยให้เรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นอีกหรือให้บอกมัดไม่ยอมทำสัญญา หรือว่ารู้อยู่แล้วแถลงข้อความนั้นเป็นความเท็จไซ้ร่า ทานว่า สัญญานั้นเป็นโมฆียะ” จึงอาจแยกพิจารณามาตรา ๘๖๕ วรรค ๑ ได้ดังนี้

๑. รายละเอียดของหน้าที่ในการเปิดเผยความจริงซึ่งแยกออกได้เป็น ๓ ประการ คือ
 - (๑) บุคคลผู้มีหน้าที่เปิดเผยความจริง
 - (๒) ข้อเท็จจริงอะไรบ้างที่ต้องเปิดเผย
 - (๓) กำหนดเวลาที่ต้องเปิดเผย
๒. ผลของการไม่เปิดเผยความจริง
๓. เปรียบเทียบกับกลฉ้อฉลในนิติกรรมอื่น ๆ
๔. เปรียบเทียบกับความสำคัญผิด

๑. รายละเอียดของหน้าที่ในการเปิดเผยความจริง

(๑) บุคคลผู้มีหน้าที่เปิดเผยความจริง ในสัญญาประกันภัย บุคคลผู้มีหน้าที่เปิดเผยความจริงคือผู้เอาประกันภัย ในสัญญาประกันชีวิตบุคคลผู้มีหน้าที่เปิดเผยความจริงคือบุคคลอื่น การใช้จ่ายเงินย่อมอาศัยความทรงชีพหรือมรณะของเขา

หลักทั่วไปในสัญญานั้นคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต้องสุจริตต่อกันในการเข้าผูกพันตามสัญญา ในสัญญาประกันภัยก็ถือหลักสุจริต (The Principle of Good Faith) เป็นหลักสำคัญในสัญญาประกันภัย ซึ่งคู่สัญญาต่างฝ่ายต่างต้องสุจริตต่อกัน^(๑) แต่หน้าที่เปิดเผยข้อความจริงตามกฎหมายภาษาอังกฤษเน้นถึงผู้เอาประกันภัยเป็นสำคัญ^(๒) ส่วนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในสัญญาประกันภัยเน้นเฉพาะแต่ผู้เอาประกันภัย ในสัญญาประกันชีวิตเน้นเฉพาะตัวผู้ถูกเอาประกันชีวิตและผู้เอาประกันชีวิต เพราะในสัญญาประกันชีวิตผู้รู้ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ดีคือตัวผู้ที่ถูกเอาประกันชีวิต ผู้เอาประกันชีวิตอาจจะไม่รู้ดีไปว่าผู้รับประกันก็ได้ ส่วนผู้เอาประกันภัยย่อมจะต้องมีหน้าที่ที่จะเปิดเผยความจริงเช่นกันในฐานะที่เป็นคู่สัญญา โดยถือตามหลักสุจริตของคู่สัญญาในสัญญาทั่วไป

โดยสรุป หน้าที่เปิดเผยความจริงนี้ย่อมหมายถึง การปกปิดไม่เปิดเผยข้อความจริงที่สมควรจะต้องเปิดเผย และการแถลงข้อความเป็นเท็จต่อผู้รับประกันด้วย ซึ่งการแสดงข้อความเท็จเพื่อให้ผู้รับประกันภัยทำสัญญาประกันภัยด้วยเป็นเพียงกลฉ้อฉลเท่านั้นไม่เป็นละเมิด (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๒๕/๒๕๑๑)

(๒) ข้อเท็จจริงอะไรบ้างที่ต้องเปิดเผยนั้น จะต้องพิจารณาอยู่ ๒ ประการ คือ

- ก) ข้อเท็จจริงที่ต้องเปิดเผยนั้นมีลักษณะอย่างไร
- ข) ผู้มีหน้าที่เปิดเผยควรจะต้องรู้หรือไม่เพียงใด

ก. ข้อเท็จจริงที่ต้องเปิดเผยนั้นมีลักษณะอย่างไร

มาตรา ๘๖๕ ใช้คำว่า “ความจริงซึ่งอาจจะได้จูงใจผู้รับประกันภัยให้เรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นอีกหรือให้บอกปิดไม่ยอมทำสัญญา” แสดงว่าข้อความจริงนั้นต้องถึงขนาดอาจจะจูงใจให้ผู้รับประกันภัยเรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นนั้นบอกปิดไม่ยอมทำสัญญา โดยพิจารณาตามความคิดเห็นของวิญญูชนทั่วไป (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๗๑๕/๒๕๑๓) โดยไม่ถือตามความคิด

(๑) E.R.Hardy Ivamy, *General Principles of Insurance*, p.87.

(๒) Ibid, p.90.

เห็นของผู้เอาประกันภัยรายหนึ่งรายใดโดยเฉพาะ และเมื่อเป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยจึงต้องพิจารณาถึงความคิดเห็นของผู้เอาประกันภัยทั่วไปว่าถือเป็นสาระสำคัญถึงขนาดหรือไม่ ถ้าวิญญูชนผู้เอาประกันภัยทั่วไปไม่ถือว่าเป็นสาระสำคัญถึงขนาดแล้ว แม้ผู้รับประกันภัยทั่วไปจะถือว่าสำคัญก็ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ต้องเปิดเผย ซึ่งในกฎหมายอังกฤษข้อเท็จจริงที่ต้องเปิดเผยจะต้องเป็นเฉพาะข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญซึ่งผู้เอาประกันภัยมีหน้าที่ต้องเปิดเผยความจริงซึ่งเป็นสาระสำคัญซึ่งเกี่ยวกับสัญญาประกันภัย^(๓) และในตัวอย่างกรมธรรม์ประกันภัยฉบับมาตรฐานตามแบบของสำนักงานประกันภัย กระทรวงพาณิชย์ มีข้อความว่า “กรมธรรม์ประกันอัคคีภัย”

๗๑๔/๒๕๑๓ ได้ความว่าโรคไส้เลื่อนไม่ใช่โรคที่มีอันตรายร้ายแรง การที่ผู้เอาประกันชีวิตเคยเป็นโรคนี้และได้รับการผ่าตัดรักษามาก่อนแล้ว แต่ไม่แจ้งให้แพทย์ของผู้รับประกันชีวิตทราบเมื่อเอาประกันชีวิต ดังนี้ก็ถือว่ายังไม่ถึงขนาดที่จะอนุমানเอาได้ว่า ถ้าได้แจ้งเช่นนั้น ผู้รับประกันชีวิตจะบอกปิดไม่รับประกันหรือเรียกเบี้ยประกันให้สูงขึ้น จึงไม่ทำให้สัญญาประกันชีวิตเป็นโมฆียะ

๘๔๘/๒๕๑๕ ข้อความจริงที่ผู้เอาประกันชีวิตมีหน้าที่ต้องเปิดเผยนั้น ไม่เฉพาะแต่ที่อาจมีผลจูงใจผู้รับประกันภัยให้ถึงกับบอกปิดไม่ยอมรับประกันชีวิตเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงข้อความจริงที่อาจจูงใจผู้รับประกันภัยให้เรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้น แม้อาจไม่ถึงกับที่จะทำให้ผู้รับประกันภัยปฏิเสธไม่ยอมทำสัญญาด้วย ข้อความจริงในระดับความสำคัญทั้งสองประการนี้หากละเว้นเสียไม่เปิดเผยย่อมมีผลให้สัญญาประกันภัยเป็นโมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๘๖๕

โรคเบาหวานเป็นโรคสำคัญที่ผู้รับประกันภัยต้องการทราบว่า ผู้เอาประกันชีวิตเคยป่วยมาหรือไม่ ซึ่งถ้าผู้เอาประกันชีวิตเคยป่วยด้วยโรคนี้มาก่อนและมีได้เปิดเผยให้ผู้รับประกันภัยทราบ สัญญาประกันภัยย่อมเป็นโมฆียะ

ผลแห่งโมฆียกรรมตามบทบัญญัติมาตรา ๘๖๕ ขึ้นอยู่กับการพิจารณาแต่ในขณะทำสัญญาประกันภัยเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องพิจารณาไปถึงข้อเท็จจริงว่าผู้เอาประกันชีวิตจะต้องมรณะลงด้วยโรคภัยที่ปกปิดไม่เปิดเผยให้ทราบนั้นด้วย ดังนั้นเมื่อมีการปกปิดไม่เปิดเผยให้ทราบว่าผู้เอาประกันชีวิตเคยเป็นโรคเบาหวานมาก่อน แม้ผู้เอาประกันชีวิตจะมรณะเพราะโรคอื่น สัญญาประกันภัยก็ย่อมเป็นโมฆียะและผู้รับประกันภัยชอบที่จะบอกล้างสัญญาได้

^(๓) E.R.Hardy Ivamy, *General Principles of Insurance*, p.90.

๑๔๒๒/๒๕๑๖ แม้ผู้ตายเอาประกันชีวิตไว้กับบริษัทจำเลยโดยแจ้งเท็จว่า ไม่เคยได้
รับการปฏิเสธในการขอประกันชีวิตกับบริษัทจำเลย แต่เมื่อบริษัทจำเลยรับประกันชีวิตผู้ตาย
โดยมิได้ถือเรื่องนี้เป็นข้อสำคัญ บริษัทจำเลยจะปฏิเสธการจ่ายเงินตามสัญญาโดยอ้างเหตุนี้
หาได้ไม่

๒๔๔๗/๒๕๑๖ หากผู้รับประกันภัยควรจะได้รู้เท่าทันถึงฐานะของบุคคลผู้ขอประกัน
ชีวิต โดยใช้ความระมัดระวังสอดส่องเยี่ยงวิญญูชนแล้ว แม้ผู้ขอประกันชีวิตจะปกปิดหรือแถลง
เท็จเกี่ยวกับฐานะอันแท้จริง ผู้รับประกันภัยก็ห้ามมีสิทธิบอกกล่าวโมฆียกรรมไม่ เพราะตาม
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๖๖ ให้ถือว่าสัญญาเป็นอันสมบูรณ์แล้ว

๑๖/๒๕๑๗ ผู้เอาประกันชีวิตรู้ตัวดีว่าตนป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง และสุขภาพ
ของตนทรุดโทรมก่อนขอเข้าทำสัญญาประกันชีวิตกับบริษัทจำเลย แต่ก็ละเว้นไม่เปิดเผย
ความจริงดังกล่าวให้บริษัทจำเลยทราบ เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญที่จำเลยต้องการทราบ
เพื่อประกอบการวินิจฉัยว่าจะรับประกันชีวิตจำเลยหรือไม่ สัญญาประกันชีวิตดังกล่าวจึงตก
เป็นโมฆียะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๘๖๕ เมื่อจำเลยบอกกล่าวแล้วสัญญา
ย่อมตกเป็นโมฆะ

๒๔๔๔/๒๕๑๗ โจทก์เอาประกันภัยค่าทดแทนสำหรับลูกจ้างของโจทก์ในระดับผู้จัดการ
ร้านสาขาทั้งหมด ตามกรมธรรม์ระบุไว้เบี้ยประกันภัยจะต้องคิดตามเงินค่าแรงและเงินเดือน
ตลอดจนรายได้อื่นๆที่โจทก์จ่ายให้แก่ลูกจ้างในระยะเวลาประกันภัย โจทก์แจ้งให้จำเลยทราบ
แต่เพียงว่าในปี ๒๕๑๑ ผู้จัดการร้านสาขาต่างๆทั้งหมดของโจทก์มีรายได้คือเงินเดือนรวม
๑,๓๙๓,๒๔๕ บาท ความจริงผู้จัดการร้านสาขาของโจทก์ทั้งหมดมีรายได้ในปี ๒๕๑๑ ทั้ง
เงินเดือนและค่าจ้างอื่นซึ่งโจทก์จ่ายให้รวมทั้งสิ้น ๑๕,๑๙๔,๐๕๖.๗๘ บาท โจทก์แจ้งจำนวน
เงินรายได้ของผู้จัดการร้านสาขาผิดไปถึง ๑๐ เท่าตัว เป็นผลให้จำเลยไม่อาจเรียกเบี้ยประกัน
ภัยซึ่งตนมีสิทธิเรียกร้องตามกรมธรรม์ประกันภัยถึง ๒๐๐,๐๐๐ บาท ถือได้ว่าโจทก์ไม่เปิดเผย
ข้อความจริงที่ควรต้องแจ้งให้จำเลยผู้เอาประกันภัยทราบ สัญญาประกันภัยจึงตกเป็น
โมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๘๖๕ เมื่อจำเลยบอกกล่าวแล้วสัญญา
ย่อมตกเป็นโมฆะ

๙๑๘/๒๕๑๙ แม้โจทก์จะได้ละเว้นไม่เปิดเผยข้อความจริงแก่จำเลย ซึ่งเป็นผู้รับประกัน
ภัยว่ารถยนต์ของโจทก์เคยถูกชนมาก่อนก็ตาม แต่จำเลยก็ถือว่าข้อความจริงดังกล่าวมิใช่ข้อ
ความสำคัญอันจะมีผลเป็นการจูงใจจำเลยเรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นกว่าที่เรียกไว้หรือเป็นเหตุ

บอกปิดไม่ยอมทำสัญญาด้วย เพียงแต่มีผลให้จำเลยไม่ยอมรับประกันภัยในจำนวนเงินที่โจทก์
เอาประกันไว้เท่านั้น กรณีจึงไม่ต้องด้วยมาตรา ๘๕๖ อันจะทำให้สัญญาประกันภัยเป็นโมฆียะ
๑๒๑๘/๒๕๑๙ บริษัทจำเลยถือว่าโรคความดันโลหิตสูงเป็นอันตรายร้ายแรงที่จะไม่
รับประกันชีวิต แต่ผู้ที่ชีวิตได้มีประกันให้ถ้อยคำต่อบริษัทจำเลยว่าไม่เคยป่วยเป็นโรคเช่นนั้น
นั้น สัญญาประกันชีวิตเป็นโมฆียะโดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้ที่ชีวิตได้มีประกันได้ตายด้วยโรคนั้น
หรือไม่

๑. ผลของการบรรยายคลาดเคลื่อนสาระสำคัญ

ถ้าได้มีการบรรยายคลาดเคลื่อนในสาระสำคัญแห่งทรัพย์สินซึ่งเอาประกันภัยหรือใน
สาระสำคัญแห่งสิ่งปลูกสร้างหรือตำแหน่งที่ตั้งของทรัพย์สินดังกล่าวหรือในข้อความจริงอัน
เป็นสาระสำคัญอันจำเป็นต้องรู้เพื่อประเมินความเสี่ยงภัย หรือการละเว้นไม่แจ้งข้อความจริง
ดังกล่าว บริษัทย่อมพ้นจากความรับผิดชอบเพื่อวินาศภัยหรือเสียหายใดๆ อันจะพึงมีขึ้นตามกรรม
ฉบับนี้เท่าที่เกี่ยวกับทรัพย์สินซึ่งได้มีการบรรยายคลาดเคลื่อนหรือการละเว้นดังกล่าวข้างต้น

ข้อความจริงที่ต้องเปิดเผยจึงเป็นข้อความจริงซึ่งถ้าผู้รับประกันภัยทราบจะเป็นเหตุให้
ผู้รับประกันภัยเรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นหรืออาจจะไม่ยอมรับทำสัญญาประกัน ซึ่งถ้าพิจารณา
ตามตัวอักษรแล้วอาจจะคิดว่าอยู่ในอำนาจของฝ่ายผู้รับประกันภัยจะพิจารณาว่าสำคัญถึงขนาด
หรือไม่ แต่ความจริงแล้วศาลจะเป็นผู้พิจารณาตามความคิดของวิญญูชนผู้เอาประกันทั่วไปว่า
ข้ออ้างที่ว่าข้อความจริงนั้นอาจทำให้ตน (ผู้รับประกันภัย) เรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นหรือ
บอกปิดไม่ทำสัญญานั้น มีเหตุผลควรเชื่อว่าเป็นความจริงได้อย่างไรหรือไม่^(๔) หากให้ผู้รับ
ประกันภัยเป็นผู้พิจารณาว่าข้อความจริงนั้นสำคัญถึงขนาดหรือไม่แล้ว จะทำให้ผู้รับประกันภัย
นำมาเป็นข้ออ้างในการบอกเลิกสัญญาได้เสมอ

การที่ศาลจะพิจารณาว่าข้อความจริงนั้นสำคัญถึงขนาดทำให้ผู้รับประกันภัยเรียก
เบี้ยประกันภัยสูงขึ้นหรือบอกปิดไม่ทำสัญญาหรือไม่นั้น ต้องแล้วแต่ข้อเท็จจริงเป็นเรื่องๆ ไป
มีนักกฎหมายท่านหนึ่งให้ความเห็นว่านอกจากจะเป็นข้อความจริงสาระสำคัญซึ่งอาจจูงใจตาม
มาตรา ๘๖๕ โดยพิจารณาวิญญูชนแล้ว “ข้อความจริง” (fact) ยังหมายความว่าต้องเป็นข้อ
ความจริง ไม่ใช่เป็นความเห็น (Matter of Opinion)^(๕)

^(๔) หลวงธรรมานุวัฑฒิก, คำบรรยายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบัญชีเดินสะพัด ตัวเงิน ประกันภัย,
๒๔๗๗, หน้า ๑๒๐.

^(๕) สิทธิโชค ศรีเจริญ, หลักประกันภัยในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การสัมมนากฎหมายประกันภัยครั้งที่
๒, หน้า ๑.

การเปิดเผยความจริงนั้นต้องเปิดเผยให้หมด การเปิดเผยเพียงบางส่วนถือว่าเป็นการปกปิดหรือแสดงข้อความเท็จ^(๖) เพราะอาจทำให้ผู้รับประกันเข้าใจผิด เช่น เคยยื่นเอาประกันชีวิตมาแล้วแต่บางบริษัทไม่ยอมรับประกันชีวิต ภายหลังได้ยื่นขอเอาประกันชีวิตกับบริษัทประกันชีวิตบริษัทหนึ่งโดยผู้เอาประกันชีวิตแจ้งบริษัทประกันชีวิตแต่เพียงว่าเคยเอาประกันชีวิตมาก่อนโดยไม่บอกด้วยว่ามีบริษัทที่ไม่ยอมรับประกันชีวิต ถือเป็น การแสดงข้อความเท็จ^(๗)

นอกจากตัวสัญญาประกันภัยแล้ว ในกรมธรรม์ประกันภัยมักจะกล่าวถึงข้อความที่เป็นสาระสำคัญ ซึ่งเป็นเงื่อนไขทำให้ผู้รับประกันภัยหลุดพ้นแล้ว ในแบบคำเสนอขอเอาประกันภัย(Proposal form) ยังมีคำถามที่ให้ผู้เอาประกันภัยต้องตอบอย่างละเอียดและมีข้อความว่ายืนยันว่าที่ตอบนั้นเป็นจริงและให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสัญญาประกันภัย แต่อย่างไรก็ตามถ้ามีปัญหาต้องตีความแล้ว ศาลจะตีความเป็นประโยชน์แก่ผู้เอาประกันภัย ซึ่งท่านศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภักย์ ได้ให้ความเห็นว่า “เนื่องจากกรณีเป็นปัญหาว่าข้อความใดอาจจูงใจผู้รับประกันภัยถึงขนาดหรือไม่ และการวินิจฉัยปัญหานั้นก็ถือความคิดเห็นของวิญญูชนทั่วไป มิได้ถือความคิดเห็นของฝ่ายผู้รับประกันภัย เพื่อป้องกันมิให้ผู้รับประกันภัยต้องเสียเปรียบในการนี้ ในทางปฏิบัติผู้รับประกันภัยจึงมักจะกำหนดไว้เป็นข้อสัญญาเสียเลย ว่า ข้อความที่ผู้เอาประกันภัยต้องตอบคำถามที่ผู้รับประกันภัยส่งให้ตอบก่อนการตกลงรับประกันภัยนั้นเป็นข้อสำคัญ ซึ่งถ้าความจริงมิได้เป็นไปตามคำตอบทุกประการแล้ว ก็ถือว่าสัญญาไม่สมบูรณ์ ในกรณีเช่นนี้ย่อมถือว่าข้อสัญญานั้นเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง (คู่กรณีตกลงกันกำหนดการเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยความจริงเป็นเงื่อนไขได้ แม้การเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยเป็นเหตุการณ์ก่อนเกิดสัญญาขึ้น มิใช่เหตุการณ์ในอนาคต โดยถือว่าความไม่แน่นอนคือการที่ความจริงจะปรากฏขึ้นในอนาคตตามมาตรา ๑๔๕ แต่จะกำหนดให้ไม่สมบูรณ์เป็นโมฆะหรือโมฆียะไม่ได้) ถ้าข้อความจริงมิได้เปิดเผยแก่ผู้รับประกันภัย จะเป็นโดยผู้เอาประกันภัยไม่รู้ข้อความนั้นหรือวิญญูชนไม่อาจคิดเห็นได้ว่าข้อความนั้นเป็นข้อสำคัญที่จะต้องเปิดเผยก็ตาม สัญญานั้นก็เป็นอันไม่มีผลบังคับ เพราะปรากฏขึ้นตามเงื่อนไขว่า ข้อความที่แถลงไม่เป็นความจริงหรือมีข้อความที่ปกปิดไว้ ข้อกำหนดที่ให้ถือว่าสัญญาไม่สมบูรณ์เป็นข้อกำหนดให้ผลสำเร็จของเงื่อนไข ย้อนขึ้นไปเมื่อแรกทำสัญญาซึ่งทำได้ตามมาตรา ๑๔๕ วรรค ๓ ทั้งนี้เป็นปัญหาการตีความสัญญาว่ามีความหมายเปลี่ยนแปลงหน้าที่เปิดเผยข้อความจริงซึ่งได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๘๖๔

(๖) Lord Hailsham, *Halsbury's Law of England* 4th ed, 1978, no 374, p. 206.

(๗) หลวงธรรมานุญาพิกร, คำสอนเรื่องประกันภัย, พ.ศ. ๒๔๘๐, หน้า ๒๓.

เพียงใด ข้อสัญญาเช่นนี้ใช้บังคับได้ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแต่อย่างใด^(๘) การนิ่งเฉย ไม่แจ้งให้ผู้รับประกันภัยทราบ เช่น ผู้รับประกันภัยถามก็ไม่ตอบ หรือมีข้อความให้กรอกแต่เว้นว่างเฉยเสียไม่กรอกข้อความลงไป การนิ่งเฉย หมายความว่าไม่มีอะไรจะเปิดเผย ถ้าความจริงมีข้อสำคัญจะเปิดเผยแต่ไม่เปิดเผย แม้จะไม่ได้ถือว่าเป็นการแถลงเท็จ แต่ก็ได้ชื่อว่าละเว้นไม่เปิดเผย^(๙)

ข. ผู้มีหน้าที่เปิดเผยควรจะต้องรู้หรือ ไม่เพียงใด ในกฎหมายอังกฤษแบ่งแยกข้อเท็จจริงที่ผู้มีหน้าที่เปิดเผยควรต้องรู้หรือไม่ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ข้อเท็จจริงที่รู้อย่างแท้จริง ซึ่งกฎหมายในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษรวมทั้งของประเทศไทยกำหนดให้เป็นข้อเท็จจริงที่ต้องเปิดเผย

๒) ข้อเท็จจริงที่สันนิษฐานว่ารู้และข้อเท็จจริงที่ควรจะได้รู้ หากได้ใช้ความพยายามตามหน้าที่ที่จะต้องค้นหาความจริง^(๑๐)

ตามมาตรา ๘๖๕ จะเห็นว่า เป็นกรณีที่มีหน้าที่เปิดเผยได้รู้อยู่แล้วแต่ไม่เปิดเผย แต่ถ้าผู้เอาประกันภัยหรือผู้ที่ถูกคนอื่นเอาประกันชีวิตไว้มิได้รู้ข้อความจริงจึงไม่ได้เปิดเผย แม้จะเป็นข้อสำคัญย่อมถือไม่ได้ว่าเป็นการไม่เปิดเผยความจริงหรือเป็นการแถลงข้อความอันเป็นเท็จ เช่น ถ้าผู้เอาประกันภัยไม่รู้ว่าจะตนป่วยและแพทย์ก็ไม่ได้บอกให้ทราบ เนื่องจากโรคบางอย่างอาจร้ายแรง เช่น โรคมะเร็ง แพทย์มักจะไม่นกล่าบอกกับผู้ป่วย (คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๘๙/๒๕๒๔) จึงถือไม่ได้ว่าผู้เอาประกันชีวิตนั้นปกปิดข้อความจริง

แต่ถ้าสามีภรรยา บุตร หรือญาติเป็นผู้เอาประกันชีวิต และแพทย์ได้บอกให้สามีภรรยา บุตร หรือญาติที่เป็นผู้เอาประกันชีวิตทราบแล้วแม้ตัวผู้ป่วยจะไม่ทราบ ถือว่าสัญญาเป็นโมฆะตามมาตรา ๘๖๕

ในกรณีที่แพทย์ของบริษัทประกันชีวิตตรวจสอบสุขภาพของผู้เอาประกันชีวิตและไม่พบว่าผู้เอาประกันชีวิตป่วยเป็นโรคอะไร เป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันชีวิตต้องแจ้งให้แพทย์ผู้ตรวจทราบว่าตนเคยป่วยด้วยโรคอะไรมาก่อน แม้ว่าแพทย์ได้ตรวจสอบสุขภาพของผู้เอาประกันแล้วหาเป็นเหตุให้ผู้เอาประกันพ้นหน้าที่ที่จะต้องแถลงความจริงไม่

(๘) ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศกัณย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, หน้า ๓๕.

(๙) Lord Hailsham, Halsbury's Law of England 4th ed, 1978, p. 201.

(๑๐) บรรลือ คงจันทร์, การไม่เปิดเผยข้อความจริง การแถลงข้อความอันเป็นเท็จ และคำรับรองในการทำสัญญาประกันภัย, การสัมมนากฎหมายประกันภัยครั้งที่ ๒, หน้า ๖.

หน้าที่เปิดเผยความจริงและไม่แถลงความอันเป็นเท็จนี้ผู้เอาประกันชีวิตจะอ้างว่าผู้รับประกันชีวิตไม่ได้สอบถาม หรือตนไม่ทราบว่าจะเท็จจริงใดต้องเปิดเผยและไม่ทราบว่าจะเท็จจริงเป็นความจริงหรือความเท็จ เพียงแต่ตนรู้ข้อเท็จจริงนั้นก็เพียงพอแล้ว

(๓) กำหนดเวลาที่ต้องเปิดเผย หมายถึงกำหนดเวลาที่ผู้เอาประกันภัยจะต้องแสดงข้อความจริงต่อผู้รับประกันภัย ตามมาตรา ๘๖๕ ใช้คำว่า “ในเวลาทำสัญญาประกันภัย” หมายถึงเวลาใด ๆ ก่อนทำสัญญาประกันภัย ไม่ว่าจะทำต่อหน้าผู้รับประกันภัยหรือตัวแทนผู้รับประกันภัย ผู้เอาประกันภัยมีหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อความจริงต่าง ๆ ไม่ว่าจะมีการสอบถามจากผู้รับประกันภัยหรือไม่ และนอกจากจะต้องเปิดเผยข้อความจริงก่อนทำสัญญาประกันภัยจนถึงเมื่อมีคำสนองตอบรับจากผู้รับประกันแล้ว ถ้ามีการขอต่ออายุสัญญาประกันภัยซึ่งถือเป็นการขอเอาประกันภัยใหม่ในภายหลังนั้น ผู้เอาประกันภัยมีหน้าที่ต้องแถลงข้อความจริงก่อนมีการตกลงต่ออายุสัญญาเดิมด้วย เมื่อมีการส่งคำเสนอขอเอาประกันภัยจนกระทั่งผู้รับประกันภัยสนองรับ ในระหว่างนี้หากมีข้อความจริงใด ๆ เกิดขึ้น ผู้เอาประกันภัยมีหน้าที่ต้องเปิดเผยให้ผู้รับประกันภัยทราบ^(๑๑)

เมื่อเกิดสัญญาประกันชีวิตขึ้นแล้ว แม้ภายหลังผู้เอาประกันชีวิตหรือผู้ที่ถูกเอาประกันชีวิตจะได้ทราบข้อความจริงขึ้นในภายหลังย่อมหมดหน้าที่ที่จะต้องเปิดเผยข้อความจริงที่ตนทราบภายหลังนั้นให้ผู้รับประกันทราบ

๖๘/๒๕๑๖ หน้าที่เปิดเผยข้อความจริงของผู้เอาประกันมิได้สิ้นสุดลงเพียงในชั้นยื่นคำเสนอขอเอาประกันภัยโดยกรอกคำตอบลงในแบบคำขอเท่านั้น แต่ยังคงมีอยู่เรื่อยไปจนถึงเวลาที่ผู้รับประกันภัยสนองตอบรับจนเกิดเป็นสัญญาขึ้น

ในการประกันชีวิต แม้ผู้เอาประกันภัยจะได้กรอกแบบคำขอเอาประกันชีวิตว่าตนไม่เคยเป็นโรคกระเพาะอักเสบ โรคตับอักเสบ ส่งให้แก่ผู้รับประกันภัยไปแล้วก็ตาม ถ้าภายหลังผู้เอาประกันภัยเกิดป่วยด้วยโรคดังกล่าว ซึ่งเป็นผลให้ข้อความจริงที่ได้แถลงไปแล้วแต่แรกนั้นคลาดเคลื่อนไม่ตรงต่อความเป็นจริง และผู้เอาประกันภัยยอมทราบว่ายังอยู่ในระหว่างเวลาที่ผู้รับประกันภัยยังพิจารณาคำขออยู่ ทั้งโรคเหล่านั้นผู้เอาประกันภัยก็ทราบและรับรองไว้ว่าเป็นข้อความจริงอันเป็นมูลฐานและสาระสำคัญแห่งการออกกรมธรรม์ ดังนี้สัญญาประกันชีวิตนั้นย่อมเป็นโมฆียะ ผู้รับประกันภัยมีสิทธิบอกล้างและคืนแต่ค่าไถ่ถอนกรมธรรม์เท่านั้น

(๑๑) Lord Halsbury, *Halsbury's Law of England* 4th ed, no 372, p. 205.

๒. ผลของการไม่เปิดเผยข้อความจริง

ผลของการไม่เปิดเผยข้อความจริงที่จะทำให้สัญญาเป็นโมฆียะตามมาตรา ๔๖๕ นั้น ต้องเป็นการที่รู้อยู่แล้วละเว้นเสียไม่เปิดเผยข้อความจริงซึ่งอาจจะได้จูงใจผู้รับประกันภัยให้เรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นอีก หรือให้บอกปิดไม่ยอมทำสัญญา หรือว่ารู้อยู่แล้วแถลงข้อความนั้นเป็นความเท็จ ดังนั้นการปกปิดหรือแถลงข้อความเท็จที่จะทำให้สัญญาประกันภัยตกเป็นโมฆียะนั้นต้องถึงขนาดที่เป็นเหตุให้ผู้รับประกันภัยเชื่อและยอมรับประกันภัย หรือเป็นเหตุที่ทำให้ผู้รับประกันภัยคิดเบี้ยประกันต่ำกว่าที่ควร เพราะการปกปิดความจริงหรือแถลงข้อความเท็จนั้นทำให้ออกาสที่จะเกิดภัยที่ผู้เอาประกันภัยจะต้องรับเสี่ยงมากขึ้น และเมื่อผู้รับประกันภัยเข้ามารับเสี่ยงภัยแทนผู้เอาประกันภัย การระงับความเสี่ยงภัยตกอยู่กับผู้รับประกันภัยแทนทำให้ข้อเท็จจริงที่ผู้รับประกันภัยนำมาคิดคำนวณเบี้ยประกันคลาดเคลื่อนไป

ผลของการไม่เปิดเผยตามข้อความจริงที่ทำให้สัญญานั้นเป็นโมฆียะนั้นอาจจะแยกพิจารณาออกเป็น ๓ กรณี คือ

- (๑) ผู้มีสิทธิบอกล้างและผู้รับการบอกล้าง
- (๒) ระยะเวลาการใช้สิทธิบอกล้าง
- (๓) ผลของการบอกล้าง

๑) ผู้มีสิทธิบอกล้าง

ผู้มีสิทธิบอกล้างตามสัญญาประกันภัยคือผู้รับประกันภัยนั่นเอง ซึ่งนอกจากผู้รับประกันภัยแล้ว ตัวแทนที่ได้รับมอบอำนาจเป็นหนังสือจากผู้รับประกันภัยให้ทำสัญญาประกันภัยหรือประกันชีวิตผูกพันผู้รับประกันภัยได้ย่อมมีสิทธิบอกล้างสัญญาประกันภัยในนามบริษัทผู้รับประกันภัยได้ด้วย สำหรับกรณีที่บริษัทประกันภัยในต่างประเทศจะตั้งสาขาของบริษัทประกันภัยในประเทศไทยได้จะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งรัฐมนตรีจะอนุญาตโดยมีเงื่อนไขก็ได้ เช่น ต้องดำรงทรัพย์สินไว้ในประเทศไทย (พระราชบัญญัติประกันวินาศภัยมาตรา ๗ และพระราชบัญญัติประกันชีวิตมาตรา ๘) เมื่อบริษัทประกันภัยต่างประเทศได้รับอนุญาตให้ตั้งตัวแทนบริษัทประกันภัยในประเทศไทยแล้ว ถือว่าตัวแทนนั้นมีอำนาจเต็มที่ จะบอกล้างสัญญาประกันภัยได้

๔๕/๒๕๐๑ กรมธรรม์ประกันชีวิตขาดอายุ บริษัทต่ออายุให้ เพราะผู้ถูกประกันชีวิตทำใบรับรองว่าสุขภาพดีเช่นเดิม แต่ความจริงผู้ถูกประกันชีวิตรู้ว่าป่วยเกี่ยวกับท้องและสุขภาพไม่สมบูรณ์ เป็นการปกปิดความจริงอันควรต้องแจ้งให้บริษัททราบ บริษัทบอก

ล้างสัญญาซึ่งเป็นโมฆียะได้

ผู้รับการบอกล้างโมฆียกรรม กฎหมายไม่ได้กำหนดว่าใครจะเป็นผู้รับการบอกล้าง โดยปกติแล้วถือว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้บอกล้างโมฆียกรรม ถ้าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งแห่ง โมฆียกรรมนั้นเป็นบุคคลมีตัวกำหนดแน่นอน ย่อมบอกล้างหรือให้สัตยาบันได้ด้วยแสดงเจตนา ต่อบุคคลนั้น (มาตรา ๑๔๐) แต่ในกรณีสัญญาประกันภัยที่ผู้เอาประกันภัยได้สิ้นชีวิตไปแล้ว ผู้รับประกันภัยย่อมบอกล้างกับผู้รับประโยชน์ตามสัญญาประกันภัยได้

๑๖๗๙/๒๕๐๐ ผู้เอาประกันชีวิตตนเองแถลงข้อความเท็จในเรื่องอาชีพและว่าเสีย เบี้ยประกันภัยเอง ความจริงไม่มีอาชีพและผู้รับประโยชน์เสียเบี้ยประกันภัยให้ เป็นข้อที่ผู้รับ ประกันภัยอาจไม่ทำสัญญาด้วย สัญญาประกันชีวิตจึงเป็นโมฆียะ ถ้าบอกล้างไปยังผู้รับประ- โยชน์แล้วการบอกล้างนั้นใช้ได้

๒) ระยะเวลาการใช้สิทธิบอกล้าง ตามมาตรา ๘๖๕ สิทธิในการบอกล้างนั้นเป็นอัน ระงับไปถ้ามิได้

(๑) ใช้สิทธิบอกล้างภายในกำหนด ๑ เดือน หรือนับแต่วันที่ผู้รับประกันภัยทราบ มูลอันจะบอกล้างได้ หรือ

(๒) ถ้าผู้รับประกันภัยมิได้ใช้สิทธินั้นภายในกำหนด ๕ ปี นับแต่วันทำสัญญา

(๑) ต้องบอกล้างภายใน ๑ เดือนนับแต่ทราบมูลอันจะบอกล้างได้ วันที่ผู้รับประกันภัย ทราบมูลอันจะบอกล้างได้ คือวันที่ผู้รับประกันภัยได้ทราบว่า ผู้เอาประกันภัยได้ละเว้นไม่ เปิดเผยข้อความจริงหรือแถลงข้อความอันเป็นเท็จ นอกจากนี้มาตรา ๘๖๖ ยังบัญญัติด้วยว่า เมื่อมีเหตุที่ผู้รับประกันภัยควรจะได้รู้ว่าผู้เอาประกันภัยได้ปกปิดความจริงหรือแถลงข้อความ อันเป็นเท็จ หากใช้ความระมัดระวังตั้งเช่นวิญญูชนจะพึงคาดหมายได้ ถือว่าสัญญานั้นเป็นอัน สมบูรณ์ แม้ผู้รับประกันภัยจะอ้างว่าตนพึงจะทราบในภายหลังหรือไม่ทราบจนพ้นกำหนด ๑ เดือน ผู้รับประกันภัยก็หมดสิทธิบอกล้างสัญญาประกันภัยแล้ว

(๒) ถ้าไม่ได้ใช้สิทธิบอกล้างภายใน ๕ ปี นับแต่ทำสัญญา สิทธิบอกล้างนั้นเป็น อันระงับไป

โดยปกติสัญญาประกันวินาศภัยมักจะทำกันเป็นระยะเวลา ๑ ปี แล้วต่อสัญญาใหม่ การต่อสัญญาใหม่ถือว่าเป็นการทำสัญญาใหม่โดยไม่นับระยะเวลาต่อจากสัญญาเดิม ดังนั้น

การใช้สิทธิบอกล้างจึงต้องเริ่มใช้สิทธิบอกล้างใหม่ในสัญญาประกันชีวิตที่สิ้นสุดลงและตกลงทำสัญญากันใหม่ การนับระยะเวลาการใช้สิทธิบอกล้างก็ต้องเริ่มต้นใหม่เช่นเดียวกัน

๕๖๐/๒๔๗๗ สัญญาประกันภัยที่เป็นโมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๖๕ นั้น เมื่อผู้รับประกันภัยทราบมูลอันควรจะบอกล้างแล้ว แต่มิได้บอกล้างภายใน ๑ เดือน สัญญานั้นย่อมบริบูรณ์

บริษัทรับประกันภัยในต่างประเทศตั้งตัวแทนในกรุงเทพฯ และบรรดากิจการทั้งหลายของผู้รับประกันภัยก็ติดต่อกับตัวแทนทั้งสิ้น ดังนี้ต้องถือว่าตัวแทนนั้นเป็นเสมือนบริษัทรับประกันในกรุงเทพฯ และการบอกล้างสัญญาซึ่งเป็นโมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๖๕ อยู่ในอำนาจของตัวแทนซึ่งตัวการต้องรับผิดชอบ (โมฆียกรรมที่ผู้รับประกันทราบมูลอันจะบอกล้างได้ต้องบอกล้างภายในกำหนด ๑ เดือน กำหนดอายุความ ๑ เดือนเริ่มนับตั้งแต่วันที่ทราบมูลเหตุที่จะบอกล้างได้ไม่ใช่นับแต่วันตาย)

๓๕๕/๒๕๐๕ ผู้เอาประกันชีวิตเคยเข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาลด้วยโรคมะเร็งในเม็ดโลหิตขาวไม่มีทางรักษาหายและอาจตายใน ๗ วันถึง ๖ เดือน หรืออย่างช้า ๕ ปี แต่ปกปิดความจริงว่าไม่เคยเจ็บป่วยไม่เคยรักษาตัวในโรงพยาบาลทำให้สัญญาประกันชีวิตเป็นโมฆียะ เมื่อผู้รับประกันชีวิตบอกล้างใน ๑ เดือนแล้วย่อมตกเป็นโมฆะ ผู้รับประกันโยชน์จะฟ้องเรียกเงินประกันชีวิตไม่ได้

๕๐๕/๒๕๐๘ เมื่อผู้จัดการสาขาของบริษัทจำเลยซึ่งประกอบธุรกิจการค้าในทางรับประกันภัยและประกันชีวิต เป็นเพียงผู้หาผู้ที่จะเอาประกันและดำเนินการเบื้องต้นเท่านั้นมิใช่ตัวแทนของบริษัทจำเลยในการทำกรรมธรรม์ประกันชีวิต อำนาจในการที่จะรับประกันหรือไม่เป็นอำนาจของสำนักงานใหญ่ การที่ผู้จัดการสาขารู้ข้อความจริงจะถือว่าบริษัทจำเลยต้องรู้ข้อความจริงด้วยหาได้ไม่

เมื่อข้อเท็จจริงยังรับฟังไม่ได้ว่า จำเลยรู้ข้อความจริงหรือรู้ว่าข้อแถลงเป็นความเท็จหรือควรจะรู้ กรรมธรรม์ประกันชีวิตก็ตกเป็นโมฆียะ เมื่อผู้รับประกันบอกล้างแล้ว ก็ตกเป็นโมฆะ ผู้รับประกันโยชน์ไม่มีสิทธิฟ้องเรียกเงินค่าประกัน

๑๒๔๗/๒๕๑๔ ผู้ตายทำสัญญาเอาประกันชีวิตไว้กับบริษัทจำเลย โดยได้ปกปิดความจริงเรื่องที่เคยป่วยเป็นโรคมะเร็งลำไส้ใหญ่มาก่อน ต่อมาผู้ตายถึงแก่ความตาย ผู้รับประกันโยชน์ตามกรรมธรรม์ประกันชีวิตจึงได้ยื่นคำขอรับประกันโยชน์ต่อบริษัทจำเลยพร้อมด้วยรายงานของแพทย์ผู้รักษาผู้ตายครั้งสุดท้ายว่า ผู้ตายป่วยเป็นโรคมะเร็งที่ลำไส้ใหญ่และตายด้วยโรคมะเร็ง และแพทย์ได้ระบุไว้ในรายงานนั้นด้วยว่าผู้ตายเคยรับการผ่าตัดด้วยโรคมะเร็ง

ล่าช้าใหญ่เมื่อ ๒ ปีก่อน ซึ่งเป็นเวลาก่อนผู้ตายเอาประกันชีวิตไว้กับบริษัทจำเลย เช่นนี้ ถือว่าบริษัทจำเลยได้ทราบมูลอันจะบอกล้างโมฆียกรรมได้แล้วตั้งแต่วันที่โจทก์ยื่นคำขอรับประโยชน์ แต่เมื่อบริษัทจำเลยได้บอกล้างโมฆียกรรมนั้นเมื่อเกิน ๑ เดือนแล้ว กรรมธรรม์ประกันชีวิตจึงมีผลบังคับบริษัทจำเลย

ผู้รับประกันภัยต้องใช้สิทธิบอกล้างสัญญาประกันภัยอันเป็นโมฆียะตามมาตรา ๘๖๕ วรรค ๒ ภายในกำหนดเดือนหนึ่งนับแต่วันที่ผู้รับประกันภัยทราบมูลอันจะบอกล้างได้ มิใช่ นับแต่วันที่ผู้รับประกันภัยทราบความจริง

๗๙๕/๒๕๑๗ สามีของโจทก์เอาประกันชีวิตกับบริษัทจำเลยโดยปกปิดความจริง และแถลงเท็จว่าไม่เคยให้แพทย์คนใดวินิจฉัยโรคมามาก่อน ทั้งที่สามีของโจทก์เป็นโรคตับแข็ง และโรคในลำคออยู่ก่อน ทำให้บริษัทจำเลยไม่อาจบอกปิดไม่ยอมรับประกันชีวิตเสียได้ สัญญาประกันชีวิตจึงตกเป็นโมฆียะ แต่บริษัทจำเลยไม่ใช้สิทธิบอกล้างเสียภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันทราบมูลอันจะบอกล้างได้จึงหมดสิทธิจะบอกล้าง

๑๗๖๙/๒๕๒๑ ผู้เอาประกันชีวิตระหว่างเดินทางเอาประกันไว้กับบริษัทหนึ่ง แล้วขอวันเลื่อนเดินทาง บริษัทยังไม่อนุมัติ กับได้ขอเอาประกันกับอีกบริษัท ซึ่งยังไม่ตอบรับ ผู้ นั้นเอาประกันกับบริษัทจำเลยอีก ข้อความที่ว่าไม่เคยประกันภัยเกี่ยวกับอุบัติเหตุกับบริษัทอื่นก่อนเป็นข้อสำคัญที่จำเลยอาจบอกปิดไม่ยอมรับทำสัญญา แต่การประกันภัยครั้งนี้เป็นคนละ ระยะเวลากับครั้งก่อนที่ยังไม่อนุมัติเลื่อนการเดินทาง จึงถือไม่ได้ว่าได้เอาประกันภัยไว้กับ บริษัทอื่นก่อน

การบอกล้างโมฆียกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๖๕ ต้อง ทำภายใน ๑ เดือน หลังจากบริษัททราบเหตุที่ปกปิดข้อความจริง การบอกล้างหลังจากนั้น ไม่มีผล

๓) ผลของการบอกล้าง ทำให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆียะมาตั้งแต่เริ่มแรก แม้จะ ได้บอกล้างเมื่อเกิดภัยขึ้นแล้ว ผู้รับประกันภัยก็ไม่ต้องชำระตามสัญญาแต่อย่างใด ซึ่งผลของ โมฆียกรรมนั้นมาตรา ๑๓๘ วรรค ๓ บัญญัติว่า “ในการนี้ให้ผู้เป็นคู่กรณีได้กลับคืนยังฐานะเดิม และถ้าเป็นพันวิสัยจะให้กลับคืนเช่นนั้นได้ก็ให้ได้รับค่าเสียหายทดแทน” จึงต่างกับนิติกรรม ที่เป็นโมฆะในตัวเอง

ในกรณีประกันวินาศภัย เมื่อมีการบอกล้างสัญญาประกันภัยภายในกำหนดระยะเวลาบอกล้าง คู่สัญญาย่อมกลับคืนสู่ฐานะเดิม ผู้รับประกันภัยต้องคืนเบี้ยประกันภัยที่ได้รับ

ไว้ทั้งหมดคืนให้กับผู้เอาประกันภัย และถ้าผู้รับประกันภัยได้ขาดใช้ค่าสินไหมทดแทนไปแล้ว

ส่วนในสัญญาประกันชีวิตมาตรา ๘๙๒ บัญญัติว่า “ในกรณีบอกล้างสัญญาตามความในมาตรา ๘๖๕ ผู้รับประกันภัยต้องคืนค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ประกันภัยให้แก่ผู้เอาประกันภัยหรือทายาทของผู้นั้น” ซึ่งค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ประกันภัยเป็นจำนวนเงินที่ผู้รับประกันภัยกำหนดไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยว่าเมื่อถึงระยะเวลาที่ระบุไว้ จำนวนเงินตามกรมธรรม์ที่จะไถ่ถอนนั้น ๆ จะมีราคาเท่าใด

การพิสูจน์ว่ามีการปกปิดหรือแถลงข้อความอันเป็นเท็จนั้น ตามมาตรา ๘๖๕ นั้น ผู้รับประกันภัยตกเป็นฝ่ายต้องพิสูจน์ จึงจะกล่าวอ้างบอกล้างสัญญาประกันภัยเป็นโมฆะได้

๓. ตัวแทนของผู้รับประกันภัย

ในสัญญาประกันภัยนั้นมีปัญหาเรื่องตัวแทนของผู้รับประกันภัยเป็นอย่างมาก ปัญหาว่าตัวแทนของผู้รับประกันภัยรู้ความจริงจะถือว่าผู้รับประกันภัยซึ่งเป็นตัวการยอมรู้เช่นเดียวกันหรือไม่ เพราะบางครั้งผู้เอาประกันภัยได้เปิดเผยข้อความจริงต่อตัวแทนของผู้รับประกันภัยแล้วแต่ตัวแทนไม่ได้บอกให้ผู้รับประกันภัยทราบ

ในสัญญาประกันภัยนั้นปกติบริษัทรับประกันภัยจะมีตัวแทนติดต่อกับผู้เอาประกันภัย โดยมีแบบฟอร์มคำขอให้ผู้เอาประกันกรอกเสนอไปยังบริษัทประกันภัย บางครั้งผู้เอาประกันภัยได้บอกข้อความจริงกับตัวแทนของบริษัทประกันภัย แต่ตัวแทนของบริษัทประกันภัยเขียนข้อความในคำขอเอาประกันไม่ตรงตามความเป็นจริงที่ผู้เอาประกันภัยบอกให้เขียน หรือตัวแทนไม่ได้สอบถามผู้เอาประกันภัย เพียงแต่ให้ผู้เอาประกันภัยลงชื่อในแบบฟอร์มคำขอแล้วตัวแทนไปกรอกข้อความเองจึงต้องพิจารณาว่าตัวแทนนั้นมีอำนาจแค่ไหนเพียงไร ถ้าเป็นตัวแทนมีอำนาจทำสัญญาผูกพันบริษัทได้ถือว่าสัญญาประกันภัยสมบูรณ์แล้ว (คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๘๔-๕๘๕/๒๕๒๒) แต่ถ้าตัวแทนนั้นมีอำนาจเพียงเป็นผู้หาประกันภัยไม่มีอำนาจทำนิติกรรมสัญญาผูกพันบริษัทแต่อย่างใด ข้อความจริงที่ตัวแทนนั้นรู้ ถือไม่ได้ว่าบริษัทได้รับรู้ด้วย (คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๐๕/๒๕๐๘) ตัวแทนในการรับทราบข้อความจริงก็มีได้ ไม่ใช่มีเพียงแต่ตัวแทนในการทำสัญญาประกันชีวิตซึ่งเป็นอำนาจของสำนักงานใหญ่เท่านั้น^(๑๒)

ตัวแทนในสัญญาประกันภัยจะทำสัญญากับผู้เอาประกันภัยได้เพียงใดนั้น จะต้องพิจารณาอำนาจของตัวแทนว่ามีอำนาจเพียงใด

^(๑๒) ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, หน้า ๓๘.

บุคคลที่เข้ามาติดต่อกับผู้เอาประกันภัยมีอยู่ ๒ ประเภท คือ

(๑) นายหน้าประกันภัย

(๒) ตัวแทน

๑. นายหน้า เป็นผู้ติดต่อชักชวนให้บุคคลเข้าทำสัญญาประกันภัย เป็นผู้ช่วยแนะนำให้มีการทำสัญญาประกันภัย เช่น รับคำเสนอขอเอาประกันไปส่งให้ผู้รับประกันภัย ซึ่งตามพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ.๒๕๑๐ มาตรา ๔ และพระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ.๒๕๑๐ มาตรา ๕ นายหน้าประกันวินาศภัยและประกันชีวิต หมายความว่าผู้ชี้ช่องหรือจัดการให้บุคคลทำสัญญาประกันภัยกับบริษัทโดยหวังบำเหน็จเนื่องจากการนั้น

๒. ตัวแทนผู้รับประกันภัยตามพระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ.๒๕๑๐ มาตรา ๕ และพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ.๒๕๑๐ มาตรา ๔ หมายความว่า ผู้ซึ่งบริษัทมอบหมายให้ทำการชักชวนให้บุคคลทำสัญญาประกันภัยกับบริษัท

ทั้งนายหน้าและตัวแทนผู้รับประกันภัยนี้ถือเป็นตัวแทนของบริษัทผู้รับประกันจะต้องรับผิดชอบในการกระทำของบุคคลทั้ง ๒ ประเภทนี้แค่ไหนเพียงไรนั้น ต้องแล้วแต่ทางปฏิบัติของผู้รับประกันภัยว่าได้มอบหมายอำนาจให้แค่ไหน รวมถึงการที่บริษัทประกันภัยเชิดบุคคลใดขึ้นมาเป็นตัวแทน (มาตรา ๘๒๑) และการปฏิบัติของผู้รับประกันภัยอันเป็นเหตุให้ผู้เอาประกันภัยสมควรเชื่อว่ามีอำนาจ (มาตรา ๘๒๒)

ตามมาตรา ๗๔๘ วรรค ๒ บัญญัติว่า “กิจการอันใดท่านบังคับว่าต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ การตั้งตัวแทนเพื่อกิจการอันนั้นก็ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือด้วย” และสัญญาประกันภัยเป็นสัญญาที่ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ (มาตรา ๘๖๗) ดังนั้นการตั้งตัวแทนสัญญาประกันภัยจะต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือด้วย จึงจะถือว่าเป็นตัวแทนโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งตามพระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ.๒๕๑๐ และพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ.๒๕๑๐ ได้บัญญัติถึงตัวแทนและนายหน้าประกันวินาศภัยและประกันชีวิตไว้ในหมวด ๕ ซึ่งห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการเป็นตัวแทนหรือนายหน้าประกันภัยโดยมิได้รับอนุญาตจากทางทะเบียน

ในเรื่องตัวแทนประกันวินาศภัยหรือตัวแทนประกันชีวิต พระราชบัญญัติประกันวินาศภัยและประกันชีวิตได้กำหนดคุณสมบัติต่างๆ ของตัวแทนประกันวินาศภัยและประกันชีวิตไว้ และในใบอนุญาตจะต้องระบุว่าเป็นตัวแทนของบริษัทใด

ตามมาตรา ๕๒ แห่งพระราชบัญญัติประกันภัย พ.ศ.๒๕๑๐ และมาตรา ๖๑ แห่งพระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ.๒๕๑๐ ได้บัญญัติถึงอำนาจของตัวแทนบริษัทประกันภัยว่า

ตัวแทนประกันวินาศภัยหรือตัวแทนประกันชีวิตเมื่อได้รับมอบอำนาจเป็นหนังสือจากบริษัทแล้ว อาจรับเบี้ยประกันภัยและทำสัญญาประกันภัยในนามบริษัทได้ และหนังสือมอบอำนาจต้องทำตามแบบที่อธิบดีกำหนด แต่ถึงแม้จะไม่ทำตามแบบที่อธิบดีกำหนดก็ไม่เป็นเหตุให้เสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอก บุคคลภายนอกในที่นี้หมายถึงผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประโยชน์นั่นเอง ฉะนั้นแม้จะไม่ได้ทำตามแบบแต่เมื่อมีหนังสือและได้มอบอำนาจให้ตัวแทนนั้นแล้วก็ใช้ได้

นายหน้าประกันภัยนั้น กฎหมายกำหนดไว้ต่างกับตัวแทนประกันภัย มีบางกรณีที่ใช้เหมือนกันเช่น ผู้ขอรับใบอนุญาตเป็นนายหน้าประกันภัยต้องมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้ขอรับใบอนุญาตเป็นตัวแทนประกันชีวิต แต่อำนาจในการรับเบี้ยประกันภัยและทำสัญญาประกันภัยนั้นเป็นอำนาจเฉพาะตัวแทนประกันภัยเท่านั้น อำนาจหน้าที่ของนายหน้าเสมือนเป็นคนติดต่อรหว่างผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประโยชน์กับบริษัทผู้รับประกันภัย เช่น รับกรมธรรม์ประกันภัยจากผู้รับประกันภัยส่งให้แก่ผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประโยชน์ ชักชวนให้มีการทำสัญญาประกันภัย ฯลฯ

แต่อย่างไรก็ตาม ดังได้กล่าวแล้วว่าต้องพิจารณาถึงการปฏิบัติของผู้รับประกันภัย ซึ่งเป็นตัวการว่าได้มอบหมายอำนาจให้บุคคลซึ่งเป็นตัวแทนนั้นแค่ไหนเพียงไร ซึ่งรวมทั้งตัวแทนเซ็ดด้วย (มาตรา ๘๒๑) และการปฏิบัติที่ทำให้บุคคลภายนอกมีมูลเหตุอันสมควรเชื่อว่ามีอำนาจ (มาตรา ๘๒๒) แม้จะไม่มีการแต่งตั้งตัวแทนหรือแต่งตั้งตัวแทนอย่างมีขอบจำกัด เช่น แต่งตั้งให้เป็นนายหน้าประกันภัย แต่บริษัทปฏิบัติกับนายหน้าประกันภัยนั้นอย่างตัวแทนมีอำนาจตามมาตรา ๘๒๑ หรือมาตรา ๘๒๒ ตัวการก็จะต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกผู้สุจริตเสมือนหนึ่งเป็นตัวแทนโดยชอบด้วยกฎหมาย

ปัญหาต่อไปคือเมื่อผู้เอาประกันภัยเปิดเผยข้อความจริงหรือแถลงข้อความเท็จของผู้รับประกันภัย และตัวแทนผู้รับประกันภัยได้รู้หรือควรจะรู้ข้อความจริงหรือรู้ว่าข้อความนั้นเป็นความจริง ก็ต้องถือว่าผู้รับประกันภัยรู้หรือควรจะรู้ข้อความจริงเช่นนั้นด้วย ตัวแทนจะต้องมีหน้าที่ถ่ายทอดสิ่งที่ตนรู้มาไม่ว่าจะโดยการสืบสวนรู้ข้อเท็จจริงมาตัวเอง หรือผู้เอาประกันภัยเป็นผู้บอกให้ทราบเองก็ตาม ถือเป็นหน้าที่ของตัวแทนที่จะต้องบอกให้ผู้รับประกันภัยซึ่งเป็นตัวการทราบ ถ้าตัวแทนไม่ได้ถ่ายทอดให้ผู้รับประกันภัยไม่ว่าจะเป็นกรณีที่ตัวแทนรู้มาแล้วไม่บอกจะโดยเหตุใดก็ตาม เช่น หลงลืมบอก หรือบอกแต่บอกผิดพลาดไม่ตรงกับข้อความจริงที่ทราบมาจะด้วยเหตุใดก็ตาม ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบทั้งสินจะปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้ ในกรณีที่ตัวแทนผู้หาประกันภัยไม่ได้สอบถามผู้เอาประกันภัย เพียงแต่ให้ผู้เอาประกันภัยลง

ชื่อในคำขอเอาประกันแล้วไปกรอกข้อความเอง ถือว่าตัวแทนนั้นเป็นผู้ทำแทนผู้เอาประกันภัยด้วย ผู้เอาประกันภัยต้องรับผิดชอบในข้อความที่กรอกเหมือนผู้เอาประกันภัยกรอกข้อความด้วยตนเอง จะปฏิเสธว่าตัวแทนกรอกข้อความเอาเอง หรือเขียนผิดไม่ตรงกับที่บอกให้เขียนหรือปฏิเสธว่าตนไม่รู้ว่าตัวแทนนั้นไปเขียนข้อความว่าอย่างไร จะปฏิเสธไม่ได้ทั้งสิ้น แต่ถ้าเป็นกรณีตัวแทนนั้นรู้ข้อความจริงแต่กรอกไปอีกอย่างไม่ตรงกับความเป็นจริง ก็ถือว่าผู้รับประกันภัยรู้หรือควรจะได้รู้แล้ว ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบ^(๑๓)

๕๘๔ - ๕/๒๔๗๒ เรื่องทำสัญญาประกันภัย เมื่อผู้เอาประกันภัยได้บอกความจริงอันเป็นเครื่องจูงใจให้ผู้รับประกันภัยรับประกันภัยตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘๖๒ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แก่ตัวแทนของผู้รับประกันภัยแล้ว สัญญาประกันภัยย่อมสมบูรณ์ ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบตามสัญญา

การใช้ความระมัดระวังจะพึงคาดหมายได้แต่วิญญูชนตามมาตรา ๘๖๖ นั้น กฎหมายกำหนดให้หน้าที่ของผู้รับประกันภัยเท่านั้น กฎหมายมิได้กำหนดหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยในการใช้ความระมัดระวังแถลงข้อความจริงแต่อย่างใด

ในกรณีที่ตัวแทนสมคบกับผู้เอาประกันภัยฉ้อฉลผู้รับประกันภัย ตัวการหาต้องผูกพันตามสัญญาที่ตัวแทนของตนทำขึ้นนั้นหรือไม่ เว้นแต่ตัวการจะได้ยินยอมด้วย (มาตรา ๘๒๕) ผู้รับประกันภัยจะกำหนดช้อยกเว้นความรับผิดที่เกิดจากการรู้ความจริงของตัวแทนได้หรือไม่

ผู้รับประกันภัยอาจกำหนดข้อสัญญายกเว้นความผิดที่เกิดจากการรู้ความจริงของตัวแทนได้ตามนัยแห่งมาตรา ๒๒๐, ๓๗๓ โดยกำหนดช้อยกเว้นไว้ว่า ข้อความจริงที่จะถือว่าผู้รับประกันภัยได้ทราบนั้นต้องเป็นข้อความที่ผู้เอาประกันภัยได้แจ้งแก่ตัวผู้รับประกันภัยเอง ในกรณีเช่นนี้ปัญหาเรื่องตัวแทนทราบข้อความมาจะผูกมัดตัวการแค่ไหนย่อมไม่เกิดขึ้น^(๑๔)

๔. เปรียบเทียบการละเว้นไม่เปิดเผยข้อความจริงหรือแถลงข้อความเท็จกับกลฉ้อฉล

กลฉ้อฉลนั้นเป็นการหลอกลวงให้เขาสำคัญผิดโดยมิได้เกิดขึ้นตามความนึกคิดของผู้แสดงเจตนา เป็นเพราะมีบุคคลอื่นหลอกลวงให้สำคัญผิด บุคคลนั้นอาจจะเป็นคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุคคลที่ ๓ ก็ได้^(๑๕)

(๑๓) ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, หน้า ๓๕.

(๑๔) ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, หน้า ๔๐.

(๑๕) จีดี เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้ แก้ไขเพิ่มเติมโดยนายจิตติ ดิงศภัทย์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๒๔, คณะกรรมการสัมมนาและวิจัยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๑๔๐.

มาตรา ๑๒๑ วรรค ๑ และวรรค ๒ บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาอันได้มาเพราะ
กลฉ้อฉลก็ดี เพราะข่มขู่ก็ดี ท่านว่าเป็นโมฆียะ

ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งได้แสดงเจตนาเพราะกลฉ้อฉลของบุคคลภายนอก การจะเป็นโมฆียะ
ต่อเมื่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้หรือควรจะได้รู้กลฉ้อฉลนั้น”

ในเรื่องกลฉ้อฉลตามมาตรา ๑๒๑ วรรค ๒ นั้น การที่นิติกรรมจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อ
คู่กรณีอีกฝ่าย “ได้รู้หรือควรจะได้รู้กลฉ้อฉล” แต่ในสัญญาประกันภัยตามมาตรา ๘๖๕ ใช้
คำว่า “รู้อยู่แล้วละเว้นเสีย.....” แต่ไม่หมายเลยไปถึงกรณีควรรู้ด้วย และมาตรา ๘๖๕ ใช้
เฉพาะผู้เอาประกันภัยในกรณีสัญญาประกันวินาศภัยและผู้เอาประกันชีวิตหรือผู้ถูกเอาประกัน
ชีวิต แต่ในเรื่องกลฉ้อฉลเป็นบทบัญญัติทั่วไป ดังนั้นถ้ากรณีบทเฉพาะไม่ได้กล่าวไว้ก็อาจนำ
บททั่วไปมาใช้บังคับได้ เมื่อมาตรา ๘๖๕ ไม่ได้บัญญัติถึงฝ่ายผู้รับประกันภัย แต่ในมาตรา
๑๒๑ ไม่ได้ชี้เฉพาะว่าคู่กรณีฝ่ายใดจึงรวมไปถึงบุคคลภายนอกด้วย ฉะนั้น กรณีผู้รับประกัน
ภัยใช้กลฉ้อฉลหรือต่างฝ่ายต่างฉ้อฉลจึงนำบทบัญญัติทั่วไปตามมาตรา ๑๒๑, ๑๒๓ และ ๑๒๕
มาใช้บังคับ

นอกจากนั้นตามมาตรา ๑๒๑ ผู้ที่ใช้กลฉ้อฉลคือคู่กรณีและรวมไปถึงบุคคลภายนอก
ซึ่งจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อคู่กรณีอีกฝ่ายได้รู้หรือควรจะได้รู้ (มาตรา ๑๒๑ วรรค ๒) แต่ใน
มาตรา ๘๖๕ นั้นจะเป็นผู้เอาประกันภัยหรือผู้ถูกเอาประกันภัยไม่เปิดเผยข้อความจริงหรือ
แถลงข้อความเท็จก็ได้ และแม้ผู้เอาประกันภัยจะไม่ได้รู้ถึงข้อเท็จจริงว่าผู้ถูกเอาประกันไม่เปิดเผย
ข้อความจริงหรือแถลงข้อความเท็จ หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงอันนั้นว่าได้มีขึ้นเลย สัญญานั้นก็
ตกเป็นโมฆียะ

หน้าที่ในการใช้ความระมัดระวังนั้น ในกรณีบุคคลภายนอกฉ้อฉลนั้นตามมาตรา ๑๒๑
วรรค ๒ คือคู่กรณีอีกฝ่ายมีหน้าที่ต้องใช้ความระมัดระวัง (ควรจะได้รู้) จึงจะทำให้สัญญา
ตกเป็นโมฆียะ แต่ในสัญญาประกันภัยนั้นผู้มีหน้าที่ใช้ความระมัดระวังคือผู้รับประกันภัย ส่วน
ผู้เอาประกันภัยนั้นไม่ต้องใช้ความระมัดระวังแต่อย่างใด แต่ถ้าเป็นกลฉ้อฉลทั่วไป คู่กรณีที่
ถูกกลฉ้อฉลนั้นไม่มีหน้าที่จะต้องระวังว่าอีกฝ่ายหนึ่งใช้กลฉ้อฉลหรือไม่ ซึ่งแม้จะควรรู้แต่ความ
จริงไม่ได้รู้ก็ยังมีสิทธิบอกล้างได้

แต่กลฉ้อฉลนั้นต้องถึงขนาดถ้ามิได้มีกลฉ้อฉลเช่นนี้ การอันนั้นคงจะมีได้ทำขึ้นเลยจึง
จะเป็นโมฆียะ แต่ในสัญญาประกันภัยตามมาตรา ๘๖๕ เป็นการไม่เปิดเผยข้อความจริงและ
แถลงข้อความเท็จซึ่งเท็จเพียงแต่อาจจะได้จงใจให้ผู้รับประกันภัยเรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้น
เท่านั้นก็เพียงพอแล้วที่จะทำให้สัญญานั้นเป็นโมฆียะ

กำหนดเวลาบอกล้างในสัญญาประกันภัยมาตรา ๘๖๕ วรรค ๒ บัญญัติให้บอกล้างภายในกำหนด ๑ เดือน นับแต่วันที่ผู้รับประกันภัยทราบมูลอันจะบอกล้างได้ หรือภายในกำหนด ๕ ปี นับแต่วันทำสัญญาซึ่งมีกำหนดเวลาสั้นกว่าสัญญาทั่วไป ซึ่งมีกำหนด ๑๐ ปี

๕. เปรียบเทียบการละเว้นไม่เปิดเผยข้อความจริงหรือแถลงข้อความเท็จกับความสำคัญผิด

การสำคัญผิดนั้นเป็นการเข้าใจความจริงไม่ถูกต้อง กล่าวคือเหตุการณ์เป็นอย่างหนึ่ง แต่ได้มีการนึกคิดว่าเป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งความสำคัญผิดอันมีผลทำให้การแสดงเจตนาทำนิติกรรมไม่สมบูรณ์มีอยู่ ๒ ประการ คือ

(๑) สำคัญผิดในสิ่งสาระสำคัญแห่งนิติกรรม และ

(๒) สำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลและทรัพย์สิน

การสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม (มาตรา ๑๑๙) เป็นการทำนิติกรรมโดยขาดเจตนา^(๑๖) ผลทำให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ ซึ่งอาจได้แก่สำคัญผิดในชนิดนิติกรรม วัตถุประสงค์แห่งนิติกรรม บุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีแห่งนิติกรรม หรือข้อความในนิติกรรมเอง

ส่วนความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลและทรัพย์สิน (มาตรา ๑๒๐) มิใช่สำคัญผิดในตัวบุคคลหรือทรัพย์สิน เพราะมุ่งต่อตัวบุคคลหรือทรัพย์สินโดยถูกต้องแล้ว แต่สำคัญผิดว่าบุคคลหรือทรัพย์สินนั้นมีคุณสมบัติไม่ตรงกับความจริง ผลเป็นเพียงทำให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆียะ

ดังนั้น การแสดงเจตนาถ้าทำด้วยความสำคัญผิดไม่ว่าจะสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมซึ่งเป็นโมฆะ หรือสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล หรือทรัพย์สินซึ่งเป็นโมฆียะ ความสำคัญผิดนั้นเกิดจากความไม่ได้ตั้งใจของผู้แถลงเจตนาทั้งสิ้น แต่ถ้ามีเหตุจากภายนอกนอกเหนือจากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งโดยบุคคลภายนอกมีเจตนาทุจริตก็อาจเป็นกลฉ้อฉล แต่ถ้าบุคคลภายนอกหรือคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งสำคัญผิดเหมือนกันจึงได้แถลงข้อความอันเป็นเท็จโดยเจตนาสุจริตหรือไม่เปิดเผยข้อความจริงโดยไม่รู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร เป็นเพียงความสำคัญผิดมิใช่ฉ้อฉล ส่วนตามสัญญาประกันภัยตามมาตรา ๘๖๕ เป็นเรื่องรู้อยู่แล้วไม่เปิดเผยหรือรู้อยู่แล้วแต่แถลงข้อความเท็จ ไม่ว่าจะเป็นผู้เอาประกันภัยตามสัญญาประกันวินาศภัยหรือบุคคลอันการใช้จ่ายเงินยอมอาศัยความทรงชีพหรือมรณะ ซึ่งได้แก่ ผู้เอาประกันชีวิตหรือผู้ถูกเอาประกันชีวิตก็ได้

(๑๖) จี๊ด เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแห่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, แก้ไขเพิ่มเติมโดยนายจิตติ ติงศกัณฑ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๒๔, คณะกรรมการสัมมนาและวิจัยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๑๒๕-๑๓๑.

ขนาดของการแสดงเจตนาในกลฉ้อฉล ถ้าถึงขนาดก็ทำให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆียะ (มาตรา ๑๒๑, ๑๒๒ และ ๑๒๕) ส่วนความสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรมตามมาตรา ๑๑๙ ทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ แต่ความสำคัญผิดในคุณสมบัติอันเป็นสาระสำคัญของบุคคล หรือทรัพย์สินตามมาตรา ๑๒๐ ทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะ และในสัญญาประกันภัยการไม่เปิดเผยข้อความจริงหรือแถลงข้อความเท็จตามมาตรา ๘๖๕ ทำให้สัญญาประกันภัยนั้นเป็นโมฆียะเช่นกัน ซึ่งมาตรา ๘๖๕ นี้เป็นบทวิของสัญญาประกันภัย แต่ในสัญญาประกันชีวิตมีบทบัญญัติไว้โดยเฉพาะในมาตรา ๘๙๓ ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา ๘๙๓ บัญญัติว่า “การใช้เงินอาศัยเหตุความทรงชีพ หรือมรณะของบุคคลผู้ใด แม้ได้แถลงอายุของบุคคลนั้นไว้คลาดเคลื่อนไม่ถูกต้องเป็นเหตุให้ได้กำหนดจำนวนเบี้ยประกันภัยไว้ต่ำไซ้ร้ ทำนให้ลดจำนวนเงินอันผู้รับประกันภัยจะพึงต้องใช้นั้นลงตามส่วน

แต่ถ้าผู้รับประกันภัยพิสูจน์ได้ว่าในขณะที่ทำสัญญานั้นอายุที่ถูกต้องแท้จริงอยู่นอกจำกัดอัตราตามทางคำปกติของเขาแล้ว ท่านว่าสัญญานั้นเป็นโมฆียะ”

ปกติความสำคัญผิดนี้เป็นความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลทำให้สัญญาเป็นโมฆียะ (มาตรา ๘๙๓ และมาตรา ๑๒๐) และนอกจากนี้ถ้าเกิดความสำคัญผิดมาใช้ได้ ไม่ว่าจะเป็กรณีสสำคัญผิดในสาระสำคัญของนิติกรรมทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ หรือสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะ ส่วนกลฉ้อฉลที่จะทำให้อสัญญาเป็นโมฆียะนั้นจะต้องถึงขนาดทำให้เกิดความสำคัญผิด (มาตรา ๑๒๒) แต่ในสัญญาประกันภัยถ้ารู้แล้วไม่เปิดเผยข้อความจริงหรือรู้แล้วแถลงเท็จ ซึ่งอาจจงใจให้ผู้รับประกันภัยเรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นหรือบอกรัดไม่ยอมทำสัญญา ทำให้สัญญาประกันภัยนั้นเป็นโมฆียะได้ (มาตรา ๘๖๕) หน้าที่ใช้ความระมัดระวังในการรู้ความจริงหรือรู้ว่าข้อแถลงความเป็นเท็จนั้นฝ่ายผู้รับประกันภัยตกเป็นฝ่ายต้องใช้ความระมัดระวัง (มาตรา ๘๖๖) แต่ในกรณีสำคัญผิดตามมาตรา ๑๑๙ และ ๑๒๐ นั้น ต้องถึงกับประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงซึ่งก็เท่ากับทำผิดโดยจงใจ จะอ้างความสำคัญผิดนั้นทำให้การแสดงเจตนาเสื่อมเสียเป็นโมฆียะหรือโมฆะไม่ได้

บทที่ ๖

ผลของการประกอบกิจการประกันภัย โดยไม่ได้รับอนุญาต

ตามพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. ๒๕๑๐ มาตรา ๖ และมาตรา ๗ และพระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. ๒๕๑๐ มาตรา ๗ และมาตรา ๘ บัญญัติให้ผู้ที่ประกอบธุรกิจประกันวินาศภัยหรือประกันชีวิตจะต้องจัดทำขึ้นในรูปของบริษัทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และโดยได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ ดังนั้นเมื่อกฎหมายบังคับไว้โดยตรง ฉะนั้น การรับประกันภัยเป็นการค้าโดยไม่ได้รับอนุญาตจึงเป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ เป็นการต้องห้ามอย่างชัดแจ้งตามกฎหมายตกเป็นโมฆะตามมาตรา ๑๑๓ และนอกจากนั้นยังมีข้อบังคับที่บริษัทผู้รับประกันภัยจะต้องปฏิบัติอีกหลายประการในการดำเนินกิจการประกันภัย

การห้ามจัดตั้งบริษัทประกันภัยโดยไม่ได้รับอนุญาต เป็นการห้ามทางฝ่ายผู้รับประกันภัยมิให้ประกอบการประกันภัย มิใช่เป็นการห้ามมิให้เอาประกันภัย คือไม่ห้ามทางฝ่ายผู้เอาประกันภัยและพระราชบัญญัติประกันวินาศภัยและพระราชบัญญัติประกันชีวิตมีเจตนารมณ์ที่จะคุ้มครองให้ความมั่นคงแก่ผู้เอาประกันด้วยซ้ำไป

จึงมีปัญหาว่าความเป็นโมฆะของการรับประกันภัยที่ทำโดยผู้รับประกันภัยไม่ได้รับอนุญาตตามพระราชบัญญัติ จะมีผลกระทบต่อผู้เอาประกันภัยเพียงใดนั้น เนื่องจากการรับประกันภัยโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่เป็นผิดกฎหมายในตัวตั้งเช่นการทำร้ายร่างกาย หากแต่เป็นผิดเพราะไม่ได้รับอนุญาต เจตนาของกลุ่มผู้เอาประกันภัยที่ต้องห้ามตามกฎหมายนั้นย่อมสำคัญที่จะทำให้สัญญาประกันภัยตกเป็นโมฆะไปทั้งหมดหรือไม่ ถ้าผู้เอาประกันภัยได้รู้ก่อนว่าผู้รับประกันภัยมิได้รับอนุญาตเป็นการต้องห้ามตามกฎหมาย กิจการนั้นก็จะเป็นโมฆะทั้งหมด ผู้เอาประกันภัยจะอ้างสิทธิใดๆ ตามสัญญาอันเป็นโมฆะนั้นไม่ได้ แต่ถ้าผู้เอาประกันภัยไม่รู้ว่าผู้รับประกันภัยไม่ได้รับอนุญาตและผู้เอาประกันภัยไม่มีส่วนรู้เห็นในการทำผิดกฎหมายด้วย ผู้เอาประกันภัยย่อมจะอ้างสิทธิที่เกิดขึ้นก่อนที่ผู้เอาประกันภัยจะรู้ถึงการผิดกฎหมายนั้นได้ตาม

สัญญาประกันภัย แต่ผู้รับประกันภัยจะอ้างสิทธิใดๆ ตามสัญญาไม่ได้ อีกนัยหนึ่งก็คือสัญญาประกันภัยไม่เสียเปล่าในส่วนที่เป็นหน้าที่ของผู้รับประกันภัยซึ่งเป็นผู้ทำผิดกฎหมายแต่ฝ่ายเดียวได้ผูกพันคนที่จะต้องกระทำจนกว่าผู้เอาประกันภัยจะารู้ถึงการผิดกฎหมายนั้น

การที่ผู้เอาประกันภัยไม่รู้ก็น่าจะหมายความว่า ไม่รู้ว่าผู้รับประกันภัยประกอบกิจการประกันภัยโดยไม่ได้รับอนุญาต แต่ไม่ถึงกับต้องรู้ด้วยการประกอบกิจการประกันภัยโดยไม่ได้รับอนุญาตนั้นเป็นการต้องห้ามโดยชัดแจ้งตามกฎหมายซึ่งตกเป็นโมฆะ

โดยสรุปเมื่อการประกอบกิจการประกันภัยเป็นการค้าโดยไม่ได้รับอนุญาตตกเป็นโมฆะจึงเกิดผลดังนี้คือ

ถ้าผู้เอาประกันภัยรู้ถึงการไม่ได้รับอนุญาตประกอบกิจการของผู้รับประกันภัยเมื่อใด ก็ต้องบอกเลิกสัญญานั้น มิฉะนั้นสัญญาก็ตกเป็นโมฆะหมด ผู้เอาประกันภัยจะใช้สิทธิเรียกร้องอย่างใดมิได้ เมื่อการประกอบกิจการประกันภัยเป็นการค้าโดยมิได้รับอนุญาต เป็นการต้องห้ามอย่างชัดแจ้งโดยกฎหมายการชำระหนี้จึงเป็นอันพ้นวิสัยที่จะทำได้ เพราะพฤติการณ์ที่ผู้รับประกันภัยซึ่งเป็นลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ ผู้รับประกันภัยจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยเพื่อค่าเสียหายอย่างใด ๆ อันเกิดขึ้นด้วย (มาตรา ๒๑๘) ดังนั้น นอกจากผลจากการตกเป็นโมฆะที่ทำให้คู่กรณีต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิมคือผู้รับประกันภัยต้องคืนเบี้ยประกันพร้อมกับดอกเบี้ย (มาตรา ๓๕๑) ให้แก่ผู้เอาประกันแล้ว ผู้รับประกันภัยยังอาจต้องชดใช้ค่าเสียหายถ้าเกิดมีขึ้นให้แก่ผู้เอาประกันภัยด้วย ส่วนผู้เอาประกันภัยไม่มีอะไรต้องคืนให้แก่ผู้รับประกันแต่อย่างใด

ถ้าเกิดภัยขึ้นในระหว่างที่ยังไม่ได้บอกเลิกสัญญาและผู้เอาประกันภัยยังไม่รู้ว่าผู้รับประกันภัยดำเนินกิจการประกันภัยโดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งเป็นการผิดกฎหมาย ผู้เอาประกันภัยจะฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาไม่ได้ เพราะเป็นการบังคับให้กระทำการใดที่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย การกระทำนั้นตกเป็นโมฆะแล้ว (มาตรา ๑๑๓) การชำระหนี้ของผู้รับประกันตกเป็นพ้นวิสัยที่ลูกหนี้คือผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบ ผู้เอาประกันภัยจะเรียกร้องให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเมื่อเกิดภัยขึ้นตามสัญญาไม่ได้ แต่จะเรียกร้องค่าเสียหายที่เกิดขึ้นตามมาตรา ๒๑๘, มาตรา ๓๕๑ ในความเสียหายใดๆ ที่ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบได้ ซึ่งก็จะเท่ากับจำนวนค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายที่เกิดจากการประกันภัยตามสัญญา แต่เมื่อเรียกค่าเสียหายแล้วจะเรียกคืนเบี้ยประกันภัยด้วยไม่ได้ เพราะเจ้าหนี้มีสิทธิจะได้รับค่าสินไหมทดแทนเท่าที่เสียหายจริงเท่านั้น ตามมาตรา ๒๒๒ จะรับค่าสินไหมทดแทนเกินกว่าความเสียหายจริงที่ควรจะได้รับไม่ได้